

תוכן העניינים

פרק י'

5	מכת ארבה
11	מכת חושך
15	המסרים העולים מפרק י'

פרק יא

16	נבואת משה בארמון פרעה
18	הודעת משה על מכת בכורות
21	המסרים העולים מפרק יא

פרק יב

22	ציווי ה' למשה על קרבן הפסח במצרים
30	מצוות חג המצות לדורות
31	מצוות פסח מצרים
36	מכת בכורות
38	ההכנות לקראת היציאה
41	יציאת מצרים
46	הלכות הפסח
51	המסרים העולים מפרק יב

פרק יג

53	זכירת יציאת מצרים בכל הדורות ובארץ ישראל
57	המסרים העולים מפרק יג
58	סיכום פרשת בא

פרק י

בפרקנו שני נושאים עיקריים:

1. מכת ארבה

2. מכת חושך

מכת ארבה (פסוקים א-כ)

לימוד אמונה לבני ישראל

נאמר בפסוק א: "...בא אל פְּרֹעָה כִּי אֲנִי הִכְבַּדְתִּי אֶת לְבוֹ וְאֶת לֵב עֶבְדִּי לְמַעַן שְׁתִּי אֶתְּתִי אֱלֹה בְּקִרְבֹּי"

אחת המטרות של נתינת עשר המכות היתה שהמצרים ידעו את כוחו וגבורתו של הקב"ה ואת עשיית דינו עם הרשעים (כמו שנאמר "שְׁתִּי אֶתְּתִי אֱלֹה בְּקִרְבֹּי"), אולם המטרה המרכזית היא זו המוזכרת בפסוק ב' – לימוד אמונה לבני ישראל.

נאמר בפסוק ב: "וּלְמַעַן תִּסְפַּר בְּאָזְנֵי בְנֶךָ וּבֶן בְּנֶךָ אֶת אֲשֶׁר הִתְעַלְלִיתִי בְּמִצְרַיִם... וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה'"

נשאל את הילדים, מדוע לדעתם לימוד האמונה של בני ישראל חשוב יותר מהלימוד של המצרים.

נסביר שה' בחר בישראל להיות לו לעם ולעבדו, ועל כן סיפור האותות בכל הדורות חשוב, בהיותו מחזק את האמונה בה'. וכך כתב **אור החיים** על פסוק זה:

"אכן כוונת הכתוב היא כי בא ה' להודיע כי אין תכלית הכוונה

בהבאת האותות בקרבנו לעשות נקמה בפרעה, אלא לחזק האותות שהם עיקר האמונה בלב ישראל, כדי שיהיה רשום בל ישכח לנצח, כי כשיהיה בקרבנו של פרעה, יהיה בזכרון בני ישראל לעולם ועד... כי יכירו בזה בחוש הראות צדק האמונה מה שלא השיג אדם מהעולם עד עולם, ברוך אשר כן עשה לנו".

כפי שהזכרנו בפרשה הקודמת, הלימוד על היכולת האלקית ושלטונו המוחלט של ה' בשמים ובארץ הוא הערך המרכזי העולה מן הפסוקים. יחד עם זאת תכנים חשובים נוספים עולים מהמילים "וַיִּדְעֶתְם כִּי אֲנִי ה'" – אני ה' המשגיח בארץ, המעניש את המצרים על אכזריותם ושומר על עמי ישראל.

ההתראה על המכה

נאמר בפסוק ג: "וַיֵּבֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל פְּרֹעֶה וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִים עַד מָתִי מֵאַנְתָּ לַעֲנַת מִפְּנֵי..."

נסב את תשומת ליבם של הילדים לכך שההתראה במכה זו שונה מכל ההתראות במכות שקדמו לה. בכל המכות בהן היתה התראה, מופיעים דברי ה' אל משה שילך אל פרעה ויתרה בו, אך לא מתואר כיצד משה עשה זאת בפועל, ואילו במכה זו מתוארת גם ביאתו של משה להתרות בפרעה.

דבר נוסף הבולט במיוחד בפסוק זה הוא האומץ של משה ואהרן, בהעזתם לומר לפרעה דברים חריפים יותר מאלו שאמרו לו בעבר: "עַד מָתִי מֵאַנְתָּ לַעֲנַת מִפְּנֵי" – עד מתי תסרב לעשות רצון ה' (במכות הקודמות הם אמרו זאת רק בלשון אזהרה – "כִּי אִם מֵאֵן אֲתָה" (שמות ט, ב)). נסביר כי עמידתם האמיצה של משה ואהרן לפני פרעה נבעה מרצונם העז לקיים את ציווי ה', מהביטחון בה' שישמור עליהם מהמלך האכזר ומרצונם העז לראות בגאולת אחיהם בני ישראל.

הנס במכה

נאמר בפסוקים ד-ו: "הִנְנִי מְבִיא מִחַר אֲרֶבֶה בְּגִבְלֶךָ. וְכִסָּה אֶת עֵינְךָ אֲרֶבֶץ... וּמָלְאוּ בְתִיד... וּבִתִּי כָּל מִצְרַיִם..."

נשאל את הילדים מהו לדעתם הנס העיקרי במכה זו. נדון עמהם בשאלה, ולאחר מכן נביא את דברי האברבנאל, המבאר שהנס המרכזי במכת ארבה היה תזמון הרוחות מאת ה', בזמן המתאים ובמקום המתאים, וכך כתב:

"אבל הנס והפלא בענין הרוחות, שזימן הקב"ה רוח קדים להביא [את הארבה] ואחר כך רוח ים חזק מאד להוליכו משם, ומפני זה ייחס הכתוב את הרוחות אל השם יתברך, כי היה כמאמרו ובחפצו הפרטי".

לצד דברי האברבנאל נדבר גם על הפלא של כמות הארבה האדירה אשר כיסתה את כל מצרים.

אפשר לבקש מהילדים לתאר ריבוי זה מתוך הפסוקים, ולהגיע עמהם לנקודות הבאות: הארבה עלה בכל גבול מצרים, כיסה את עין הארץ (השמש), אכל את הכל ולא הותיר שום ירק, לפניו ואחריו לא היה ולא יהיה כמוהו.

אנו נזכיר לילדים גם את הנס שהיה עם הרוחות, כדברי האברבנאל, וגם את הנס של הריבוי העצום של הארבה, העולה מהפסוקים.

הקריאה למשה ולאהרן

נאמר בפסוקים ז-ח: "וַיֹּאמְרוּ עֲבָדֵי פְרַעֲה אֵלֵינוּ... שְׁלַח אֶת הָאֲנָשִׁים... וַיֵּשֶׁב אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אֶהֱרֹן אֶל פְּרַעֲה..."

במכה זו ישנו דבר נוסף השונה מהמכות הקודמות. בכל המכות פרעה קרא למשה לאחר המכה, ואילו כאן עבדי פרעה פונים אליו שישלח את בני ישראל ופרעה נענה להם וקורא למשה ולאהרן לפני בא המכה.

על שוני זה עמד האברבנאל:

"לפי שמן המכה הזאת והלאה התחילו פרעה ועבדיו ליראה מהשם הנכבד וממכותיו כמרם תבאנה, מה שלא היה בשאר המכות שעברו, כי לא היה מרגיש במכה אלא אחרי בואה... ומכאן ואילך תמיד היה פרעה משתדל להפיק רצון [לרצות את] משה ולתת פשרה עמו על דבר השליחות".

בפסוק ט מופיעה תשובת משה לפרעה: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה בְּנִעְרֵינוּ וּבְזִקְנֵינוּ גַלְיָהּ בְּבִנֵינוּ וּבְבָנוֹתֵינוּ בְּצִאֲנֵנוּ וּבְבִקְרָנוּ גַלְיָהּ..."

כאן נציין את האומץ של משה להשיב לפרעה תשובה מוחלטת ללא פשרות, שכולם ילכו כולל הצאן והבקר, למרות שהוא מבין שתשובתו עלולה להכעיס את פרעה.

תיאור המכה

בפסוקים י"ד-ט"ו מתארת התורה את מכת הארבה בקצרה וללא פירוט. על כן, גם אנו נתאר מכה זו בקצרה, כפי שעשינו במכות הקודמות. נדגיש את כובד המכה, אשר ממנה נפגע כל יבול מצרים עד שלא נותרו למצרים תבואה ופירות למאכל. בכך ניתן לילדים תחושה שה' דן את המצרים כפי שהבטיח והענישם בעונש קשה. גם במכה זו נראה כיצד היה העונש **מידה כנגד מידה** – המצרים פגעו בחייהם של בני ישראל והחלישו אותם בעבודה קשה, לכן ה' פגע במחייתם והחלישם.

המצב של בני ישראל

נתייחס בתיאור המכה לנס ההבדלה בין ארץ מצרים לארץ גושן. נספר כיצד ה' הוליד ברוח את הארבה אל ארץ מצרים, ועצר אותה בדיוק על גבול ארץ גושן, וכדברי האברבנאל: "ומאשר אמר [בפסוק יב]

ב' פעמים 'על ארץ מצרים', נראה שבא ללמדנו שבארץ גושן לא עלה הארבה...".

מסתבר שכאשר עמדו בני ישראל על גבול ארץ גושן היו יכולים לראות פלא זה בעיניהם: המון ארבה הנמצא על צמחיהם של המצרים, רוחות חזקות וחשכה גדולה על ארץ מצרים – בעקבות כיסוי הארבה את השמש, ואילו בארץ גושן אור גדול, שקט ושלוה.

דברי פרעה למשה ואהרן

נאמר בפסוק טז: "וַיִּמְהַר פְּרֹעֶה לְקָרֵא לְמֹשֶׁה וְלְאַהֲרֹן וַיֹּאמֶר חֲטָאתִי לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלָכֶם"

כבר במכת דם, בה נאמר לפרעה "בְּזֹאת תִּדְעֶה כִּי אֲנִי ה'" (שמות ז, יז), עולה כי חלק ממטרת המכות הוא להביא את פרעה להכרה במציאות ה', זאת לאחר שאמר "מִי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמְעֶה בְּקִלּוֹ... לֹא יִדְעֵתִי אֵת ה'..." (שמות ה, ב).

כעת, אחרי בא הארבה, ניכר השינוי הגדול שהתחולל אצל פרעה והוא מודה בפיו שחטא גם כלפי ה' וגם כלפי ישראל, בכך שהחזיקם בארצו והעבידם עבודת פרך. נדגיש שפרעה היה מוכן לשלח את העם מכוח הודאתו בחטאו, אולם ה' חיזק את ליבו והוסיף לתת לו מכות כדי למצות עמו את הדין על רשעתו, כדברי הרמב"ם (הלכות תשובה ו, ג):

"ואפשר שיחטא אדם חטא גדול או חטאים רבים, עד שיתן הדין לפני דיון האמת שיהא הפרעון מזה החוטא על חטאים אלו שיעשה ברצונו ומדעתו, שמונעין ממנו התשובה ואין מניחין לו רשות לשוב מרשעו כדי שימות ויאבד בחטאו שיעשה... לפיכך כתוב בתורה: "ואני אחזק את לב פרעה" – לפי שחטא מעצמו תחילה והרע לישראל הגרים בארצו... נתן הדין למנוע התשובה ממנו עד שנפרע ממנו...".

הקושי הגדול במכה

בפסוק יז מבקש פרעה: "...והעתירו לה' אלקיכם ויסר מעלי רק את המכות הנה"

ניתן לשאול את הילדים שתי שאלות:

א. הרי הארבה כבר השחית ואכל את כל הצומח במצרים, מדוע פרעה ירא ממנו, עד כדי כך שמבקש ממשה ואהרן שיתפללו לה' להסירו?

ב. מדוע הוא קורא לארבה "המכות הנה", הרי הארבה לא המית את המצרים?

נאמר לילדים, שהסיבה שפרעה ביקש שיסור הארבה היתה בגלל פחדו שהארבה ימשיך ויאכל גם את ענפי העצים ואת גזעם, עד שיחסלם לגמרי, וכדברי הנצי"ב:

"שעדיין לא אכל הארבה אלא עלה האילנות, ובוה לא היה מושחת האילן לגמרי, והיה ירא [פרעה] בהשהותו עוד מעט יאכלו את הקליפה... ולא היה עוד נותר [נשאר] אילן במצרים".

אפשר להביא גם את דברי האברבנאל, שפרעה חשש שהארבה יכנס לבתים ויחסל גם שם את הכל, וכך כתב: "שיכנסו בבתים וישחיתו הכל...". הסיבה שפרעה קרא לארבה "המכות הנה" היתה מפני שהארבה אכל את כל מחייתם של המצרים והם היו עלולים למות ברעב, וכך כתב רבנו אברהם בן הרמב"ם: "מעמו [של פרעה] בזה שמכה זו היא מות, כי היא אכדה את יסוד החיים, כלומר את הצמח". כלומר, פרעה קרא לארבה "מות", משום שהארבה כילה במצרים את כל המזון והצומח, שהם יסוד החיים.

הנס בסילוק הארבה

נאמר בפסוק יט: "...לא נשאר ארבה אחד בכל גבול מצרים"

נדבר עם הילדים על פלא זה של נשיאת הרוח את הארבה משלוש

בחינות: תזמון הרוח, סילוק כל הכמויות האדירות של הארבה ונשיאת הארבה גם ממקומות סבוכים, כמו מתחת לסלעים ומהבתים, עד שלא נשאר אפילו אחד. כך נרשים את הילדים בגודל הנס.

מכת חושך (פסוקים כא-כט)

נאמר בפסוק כא: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה נִטֵּה יָדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם..."

נסב את תשומת לב הילדים לכך שבמכה זו משה לא מתרה בפרעה, כיוון שכבר הזהיר אותו לפני כן פעמיים, במכות ברד וארבה. נזכיר שוב כי משה קיים מיד את ציווי ה', כפי שנאמר בפסוק כב: "וַיִּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַשָּׁמַיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ אַפְלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם..."

הנס במכה

נאמר בפסוקים כב-כג: "וַיְהִי חֹשֶׁךְ אַפְלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם... לֹא רָאוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְלֹא קָמוּ אִישׁ מִתַּחַת יוֹשְׁתוֹ יָמִים..."

נברר עם הילדים: מהו הנס העיקרי במכה זו?

נפנה את תשומת ליבם לכך שבמכה זו מופיעים ביטויים מיוחדים, הבאים ללמדנו שלא מדובר בחושך רגיל: "וַיִּמַּשׁ חֹשֶׁךְ" (פסוק כא) וכן "חֹשֶׁךְ אַפְלָה" (פסוק כב).

נגיע עמהם לשתי נקודות: א. החושך היה גם ביום. ב. החושך היה חזק הרבה יותר מחושך של לילה, עד כדי כך שנאמר בפסוק כג: "לֹא רָאוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְלֹא קָמוּ אִישׁ מִתַּחַת יוֹשְׁתוֹ יָמִים..."

נשאל: מדוע לא קמו המצרים ממקומם, הרי בחושך אפשר ללכת?

נשיב על כך שלוש תשובות:

א. כשיש חושך חזק, לא ניתן לדעת לאן ללכת, וכך כתב אבן עזרא: "כי אנה ילכו בלא אור".

ב. החושך היה מפחיד, וכך כתב **בעל הליקוטים** (בחומש "רב פנינים"): "שמפני פחד החושך יראו לקום ממקומם".

ג. החושך היה ממשי, עבה כמו קיר, וכך כתב **הרמב"ן**: "ויתבן שהיה איד [ענון] עב מאד, מורגש שהיה בו כמו ממש, בדברי רבותינו".

הרמב"ן מוסיף שהמצרים לא יכלו אפילו להדליק נר: "והיתה מכבה כל נר, כאשר בכל החפירות העמוקות ובכל מקומות החושך העצום לא יתקיים נר". כלומר, גם האוויר במצרים היה מחניק.

העונש למצרים

לכאורה נראה שחלק מהמכות הקודמות, כמו דם, ערוב וברד, פגעו במצרים הרבה יותר, אולם באמת מכה זו היתה הקשה מכל קודמותיה. נשאל את הילדים: במה? ונגיע למסקנה שמכת חושך היתה קשה יותר ממכות אחרות במספר דברים:

- א. מכה זו שיתקה את חייהם של המצרים לגמרי, שלא קמו ממקומם ולא עשו דבר בשלושת הימים הללו.
- ב. מכה זו גרמה למצרים פחד ובהלה גדולה.
- ג. רבים מהמצרים מתו במכה זו, יותר מאשר בערוב, כי לא אכלו ולא שתו מספר ימים, וגם חלקם מתו מרוב פחד. כך עולה מדברי **הכתב והקבלה**:

"באומרו [איוב לד, כו] 'תחת רשעים ספקם במקום רואים' – כי ידבר שם [פסוק זה מדבר] מעונשי מצרים, ואמר: 'רגע ימותו וחצות לילה ינועשו... והפך לילה וידכאו'".

מדבריו עולה כי הפסוק באיוב מדבר על מכת חושך, ושם נאמר כי במקום שבני ישראל היו רואים, למצרים היה חושך והם מתו. גם במכה זו נראה כיצד העונש שקבלו המצרים היה **מידה כנגד מידה** – כיוון שהם שיתקו את חייהם של בני ישראל ולא נתנו להם ללכת בחופשיות, ה' הענישם בכך ששיתק את חייהם.

העובר על בני ישראל

נאמר בפסוק כג: "...וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אֹר בְּמוֹשְׁבֵתָם"

נשאל את הילדים: מדוע התורה הזכירה את ההבדלה בין ישראל למצרים במכה זו?

נענה על פי דברי הרמב"ן במכת ברד: "שהאוויר שלה [של ארץ גושן] ושל ארץ מצרים אחד הוא" (שמות ט, כב), ומשום כך היה ראוי שירד ברד גם על ארץ גושן, אך ה' הבדיל בין ארץ גושן לארץ מצרים. נסביר כי כמו בברד כן היה ראוי על פי הטבע גם במכת חושך שיהיה חושך בארץ גושן – ועוד יותר מכך, שהרי גשם וברד יכולים בדרך הטבע לרדת במקום מצומצם בלבד, אך זריחת השמש היא בכל הארץ בבת אחת, אולם ה' עשה נס "...וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אֹר בְּמוֹשְׁבֵתָם". נביא את דברי אור החיים על פסוק זה, שכתב: "שבל אחד ואחד מישראל שהיה הולך לבית המצרי היה לו אור...", כלומר גם בארץ מצרים היה אור לבני ישראל.

מסתבר שבני ישראל ידעו על המכה כי ראו מארץ גושן את החושך שהיה בארץ מצרים, ואלו שהתהלכו בתוך מצרים ודאי ראו. מתוך כך נדבר על שמחת ישראל באור שבמקומם ועל כך שהמצרים מקבלים את עונשם. מלבד זאת נדבר על ההודיה שלהם לה' ועל התחזקותם באמונה.

במדרש הגדול על הפסוק: "...וּלְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיָה אֹר בְּמוֹשְׁבֵתָם", מבואר שישראל ישבו ועסקו בתורה.

אמנם עדיין לא ניתנה התורה, אך מסתבר שכוונת חכמים שעסקו בלימוד על מציאות ה', גבורתו והשגחתו בעולם, וכן על דברי ההבטחה לאבות ועל דברי ה' למשה בסנה ובמהלך המכות, ואולי אף על מידות ה' ודרכי עבודתו כפי שקיבלו מהאבות.

על הפסוק "וַיְהִי חֹשֶׁךְ אֲפֹלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם שְׁלֹשֶׁת יָמִים" (פסוק כב) ידועים דברי רש"י: "שהיו בישראל באותו הדור רשעים ולא היו רוצים

לצאת, ומתו בשלשת ימי האפלה, כדי שלא יראו מצרים במפלתם ויאמרו אף הם לוקין כמונו."

נביא דברים אלו בקצרה, כדי לא להאריך בגנותם של ישראל, ונתייחס לשתי נקודות העולות מהם: א. למרבה הצער היו יהודים שמרוב קושי השעבוד והשקיעה בעבודות במצרים לא רצו לצאת ממנה. ב. הקדוש ברוך הוא נפרע מאלו שלא רצו לצאת ממצרים בסתר בזמן מכת חושך, כדי שהמצרים לא יראו במפלתם של ישראל.

פגישת משה ופרעה והאומץ של משה

נאמר בפסוק כד: "וַיִּקְרָא פְּרֹעֹה אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר לָכוּ עִבְדוּ אֶת ה'..."

נזכיר את הנס שנעשה למשה, שהלך ברחובות החשוכים של מצרים ולו היה אור.

נאמר בפסוקים כה-כט: "...גַּם אַתָּה תִּתֵּן בְּיָדֵנוּ זְבָחִים וְעֹלֹת... וְגַם מִקְנֵנוּ יִלָּךְ עִמָּנוּ לֹא תִשָּׂא פְּרֹסָה... כִּן דְּבַרְתָּ לֹא אֶסֶף עוֹד רְאוֹת פְּנִידָ"ּ

בפסוקים אלו אנו נפגשים בשיא אומץ הלב של משה. נבקש מהילדים להעלות את הדברים העולים מהפסוקים ומורים על אומץ ליבו של משה, ונציין שלוש נקודות:

א. "גַּם אַתָּה תִּתֵּן בְּיָדֵנוּ זְבָחִים" – פרעה לא הסכים שבני ישראל יקחו עמם את הצאן, ומשה סתר את דבריו ואמר לו בביטחון שלא רק שבני ישראל יקחו עמם צאן, אלא אף הוא עצמו יתן להם צאן משלו.

ב. "לֹא תִשָּׂא פְּרֹסָה" – משה לא פחד מפרעה ולא ויתר על דבר, אפילו על פרסת כבש.

ג. המשפט הנועז ביותר: "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כִּן דְּבַרְתָּ לֹא אֶסֶף עוֹד רְאוֹת פְּנִידָ"ּ – בדבריו אלו משה מראה כי אינו נבהל כלל מאיום פרעה.

המסרים העולים מפרק י

מכת ארבה:

1. מטרת המכות:

- א. שבני ישראל יראו את גדולת ה' והשגחתו עליהם.
- ב. שהמצרים וכל העמים ידעו את כוחו של ה'.
2. גדולתו של משה - האומץ של משה בעמידתו לפני פרעה.
3. השגחת ה' - ה' דן את המצרים כפי שהבטיח והענישם בעונש קשה.
4. מידה כנגד מידה - המצרים פגעו בחייהם של בני ישראל והחלישו אותם בעבודה קשה, לכן ה' פגע במחייתם והחלישם.
5. חיזוק לב פרעה - כדי למצות אתו את הדין על רשעותו.

מכת חושך:

1. מידה כנגד מידה - המצרים שיתקו את חייהם של בני ישראל ולא נתנו להם ללכת בחופשיות, וה' הענישם בכך ששיתק את חייהם.
2. מעלת ישראל - לישראל היה אור במושבותם, וניצלו זאת לשבת ולעסוק בתורה.
3. רשעים שמתו בשלושת ימי האפילה - לא להאריך בגנותם של ישראל.

פרק יא

בפרקנו שני נושאים עיקריים:

1. נבואת משה בארמון פרעה

2. הודעת משה על מכת בכורות

נבואת משה בארמון פרעה (פסוקים א-ג)

משה מתנבא בתוך ארמון פרעה

נאמר בפסוק א: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עוֹד נִגַע אֶחָד אָבִיא עַל פְּרַעֲהָ..."
נראה לילדים מתוך הפסוקים, שנבואה זו נאמרה למשה בתוך ארמונו של פרעה, שהרי בפסוק הקודם, בסוף פרק י', אמר משה שלא יוסיף לראות עוד את פני פרעה, ואילו רק בפסוק ח' נאמר שמשה יצא מפרעה.

וכך כתב רש"י (בפסוק ד) על פי המדרש: "בעמדו לפני פרעה נאמרה לו נבואה זו, שהרי משיצא מלפניו לא הוסיף ראות פניו".

הרמב"ן הביא את דברי חכמינו ז"ל:

"כביכול נכנס [ה'] בפלטרין [בארמון] של פרעה בשביל [בגלל] משה שאמר: 'לא אוסיף עוד ראות פניך' – שלא ימצא [משה] בדאי [שקרן], ואתה מוצא שלא דבר הקב"ה עם משה בביתו של פרעה אלא אותה שעה. מניין? – כצאתי את העיר..."

מדברי הרמב"ן נלמד על הכבוד הגדול שנתן ה' למשה בכך שהתגלה אליו אף במקום טומאה, בארמונו של מלך מצרים, ובלבד שלא יעבור

משה על דבריו לפרעה. ועוד למדנו מכאן, על אהבת ה' לעמו, שבשביל ישראל ה' שוכן עמם בתוך טומאתם.

ביטחוננו של משה בה'

נדגיש גם את ביטחוננו של משה בה'. זה עתה אמר לו פרעה בכעס "לָךְ מַעֲלִי", ומשה לא נבהל ולא מפחד, עומד בארמון פרעה ושומע את דברי ה' בנחת. לאחר מכן משה עומד בעוז מול פרעה ועבדיו ואומר את הדברים הקשים ביותר שאמר עד כה: "וַיִּמַּת כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם...". וכך כתב הנצי"ב: "שגם אזהרה זו, להגיד לפרעה כי ימות בנו הנכבד הוא מופת בפני עצמו [שלא פחד משה]".

נעלה את השאלה: מדוע פרעה לא ציוה את עבדיו שיפגעו במשה? נסביר שה' הפיל פחדו עליהם (כדברי האבן עזרא (שמות ז, א), שמשה היה נראה לפרעה כמלאך ה'). מסתבר שגם אומץ ליבו של משה ועמידתו האיתנה והתקיפה הרתיעו את פרעה ואת הסובבים אותו.

הציווי על שאילת כלי כסף וזהב

נאמר בפסוק ב: "דִּבֶּר נָא בְּאָזְנֵי הָעָם וַיִּשְׁאַלוּ אִישׁ מֵאֵת רַעְהוּ... כְּלֵי כֶּסֶף וְכְלֵי זָהָב"

נזכיר לילדים את דברי ה' לאברהם בברית בין הבתרים: "וְאַחֲרַי כֵּן יֵצְאוּ בְּרִכְשׁ גְּדוֹל" (בראשית טו, יד), ונסביר שה' מבקש ממשה לדבר עם העם שישאלו כלים מהמצרים, כדי לקיים את הבטחתו לאברהם, לכן נאמר "דִּבֶּר נָא" – בלשון בקשה.

נאמר בפסוק ג: "וַיִּתֵּן ה' אֶת חֵן הָעָם בְּעֵינֵי מִצְרַיִם..."

נשאל: מהו החן שנתן ה'?

לא נוכל לפרש: חן ההשאלה, שהסכימו המצרים להשאיל לישראל, מפני שכאן עדיין לא יצאו ישראל ממצרים ולא ביקשו כלים מהמצרים,

אלא הכוונה ליחס של כבוד שנהגו המצרים בבני ישראל. וכך כתב הרמב"ן:

"שלא היו אנשי מצרים שונאים אותם [את בני ישראל] על המכות, אבל [אלא] מוסיפים בהם אהבה ונושאים חן ביניהם לאמור אנחנו הרשעים גם עושים חמס, וראוי הוא שיחונן אתכם האלקים".

מדברי הרמב"ן אנו רואים כיצד ה' קיים את הבטחתו למשה בסנה, וכפי שכתב האבן עזרא (שמות ג, כא): "ספר הכתוב, כי ה' קיים מה שהבטיח למשה: "ונתתי את חן העם הזה".

לאור דברים אלו נספר לילדים שה' פתח את ליבם של המצרים להכיר ברשעותם ולאהוב את בני ישראל, עד כדי כך שהמצרים אמרו לבני ישראל 'ראויים אתם לגאולה'. נציין כי דבר זה אינו כדרך הטבע, שכן באופן פשוט המצרים היו צריכים לשנוא את ישראל, שהרי בגללם הם סבלו מכות רבות וקשות.

נאמר בהמשך הפסוק: "...גם האיש משה גדול מאד בארץ מצרים בעיני עבדי פרעה ובעיני העם"

כאן הכתוב מביא סיבה נוספת לכך שהמצרים מוכנים להשאל ישראל כלים: הכבוד הגדול שרכשו המצרים למשה. אפשר לשאול את הילדים, אלו דברים הביאו את המצרים להעריך את משה רבנו.

הודעת משה על מכת בכורות (פסוקים ד-י)

נאמר בפסוק ד: "ויאמר משה כה אומר ה'..."

נשים לב כי בדברי ה' למשה, המופיעים בפסוק א', לא נזכרה מכת הבכורות (רק נאמר "עוד נגע אֶחָד"), ובפסוק זה משה מגלה למה התכוון ה'.

נאמר בהמשך הפסוק: "...בְּחֶצֶת הַלַּיְלָה אָנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם"

נציין בפני הילדים שבמכה זו ה' אומר שהוא בעצמו יצא להכות את המצרים, ולא יתן דבר זה לשום שליח לעשותו. וכך כתב רש"י בספר דברי הימים א' (יז, כא):

"וְיָמִי כַעֲמֵךְ יִשְׂרָאֵל נָוִי אֶחָד בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר הֵלֵךְ הָאֱלֹקִים לַפְדּוֹת לּוֹ עַם' – מִמָּה הֵם מְיוֹחָדִים מִכָּל הָעַמִּים? מִזֶּה אֲשֶׁר הֵלֵךְ הָאֱלֹקִים בְּעֵצְמוֹ לַפְדּוֹת לּוֹ לְעַם, כְּמוֹ שְׂכֵתוֹב 'אֲנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם', מִזֶּה אֲנִי מְיוֹחָדִים שֶׁלֹּא עָשָׂה זֶה לְשׁוֹם אֲוֹמָה בְּעוֹלָם."

נאמר בפסוק ה': "וַיִּמָּט פֶּלַח בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם..."

עיקר הנס במכת בכורות היה בכך שה' היכה בלילה אחד את כל אלפי הבכורות שהיו במצרים, כולל בכורות כל העמים אשר היו במצרים וכולל הבהמות, והתורה מדגישה זאת במילה "פֶּלַח". בנס זה הראה ה' לכל העולם את השלטון האלקי בנשמות בני האדם. נוסף, שגודל הנס ניכר בשני דברים נוספים: א. כל הבכורות מתו ברגע אחד. ב. היתה הבחנה ברורה בין הבכורות לשאר הילדים, בתוך משפחות מצרים.

נשאל את הילדים: מדוע מתו דווקא הבכורות?

נענה בפשטות, מפני שהבכורות הם החשובים ביותר, וגם כדי להפלות בין מצרים לישראל, כמו שכתוב "לְמַעַן תִּדְעוּן אֲשֶׁר יִפְלֶה ה' בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל" (פסוק ז).

נאמר בהמשך הפסוק: "...עַד בְּכוֹר הַשִּׁפְחָה אֲשֶׁר אַחַר הָרְחִים..."

נביא את דברי רש"י בשם חכמינו ז"ל: "לְמָה לָקוּ בְּנֵי הַשִּׁפְחוֹת? שֶׁאֵם הֵם הָיוּ מְשֻׁתְּעָבִדִים בָּהֶם וּשְׂמָחִים בְּצִרְתָּם".

כלומר, לא רק המצרים עצמם העבידו את בני ישראל אלא אפילו בני השפחות היו מעבידים אותם. דבר זה מלמדנו על מצבם השפל של ישראל בעבודתם במצרים, עד כדי כך שגם עבדים משלו בהם, וכן על מידת הדין והצדק האלקי המעניש את כל אלה ששעבדו את בני ישראל.

נאמר בפסוק ו: "וְהִיְתָה צַעֲקָה גְדֹלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם..."

בכל המכות התורה לא תיארה צעקות של המצרים, מלבד מכה זו. דבר זה נכתב בתורה כדי להורות על חוזק המכה, שהיא המכה הקשה ביותר.

נאמר בפסוק ז: "וְלֹכַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחְרָץ כֶּלֶב לְשָׁנוֹ..."

יִחְרָץ – ינענע לשונו לנבוח.

במכה זו מוזכרת בצורה בולטת מעלתם של ישראל בין כל הברואים, שהרי התורה מדגישה שבמכת בכורות יהיה נס שאפילו החיות, שאין בהן דעת, יבחינו מי הם בני ישראל ויתנו להם כבוד. כלומר, למרות טבעם של הכלבים לנבוח כאשר אנשים מסתובבים לידם, ביציאת מצרים עם שלם ישכים ללכת והכלבים לא ינבחו.

האחווה הגדולה בין משה ואהרן

נאמר בפסוק י: "וּמֹשֶׁה וְאַהֲרֹן עָשׂוּ אֵת כָּל הַמּוֹפְתִים הָאֵלֶּה לִפְנֵי פְרַעֲהוֹ..."

נשאל את הילדים: מדוע כתוב שמשה ואהרן עשו את כל המופתים, הרי לא את כל המופתים עשו שניהם – היו מופתים שעשה אהרן, כמו הדם, והיו כאלה שעשה משה, כמו הברד?

נשמע את תשובותיהם ולאחר מכן נסביר שבכל מכה שעשה אחד מהם, חברו היה עמו בעצה אחת ובלב אחד, ונחשב הדבר כאילו שניהם עשו אותה יחדיו. וכך כתב הספורנו (פסוק ט):

"רצה שתהיה מצוותו זאת לישראל על ידי משה ואהרן יחדיו כמו שהשתדלו יחדיו להשיב את מצרים בתשובה ולהורות את בני ישראל, כדי שיוזבו שניהם יחד להוציא לפועל את פרי מעלת השתדלותם".

מכאן נלמד על האחווה הגדולה שהיתה בין משה ואהרן.

המסרים העולים מפרק יא

נבואת משה בארמון פרעה:

1. גדולתו של משה - ה' נגלה אליו אף במקום טומאה, בארמונו של מלך מצרים.
2. ביטחון משה בה' - משה עומד לפני פרעה ואומר לו את דבר ה' ללא מורא.
3. גדולתו של משה - המצרים הסכימו להשאיל כליהם לישראל מתוך יחס של כבוד למשה.

הודעת משה על מכת בכורות:

1. גדלות ה' - במכת בכורות הראה ה' לכל העולם את השלטון האלקי בנשמות בני האדם.
2. מעלת ישראל - אפילו הכלבים הבדילו בין המצרים ליהודים ולא חרצו לשונם לבני ישראל.
3. ה' מקיים הבטחתו - ה' נותן את חן העם בעיני המצרים בזמן ששואלים את כליהם.
4. מעלת משה ואהרן - האחוה הגדולה ששררה ביניהם.

פרק יב

בפרקנו שבעה נושאים עיקריים:

1. ציווי ה' למשה על קרבן הפסח במצרים
2. מצוות חג המצות לדורות
3. מצוות פסח מצרים
4. מכת בכורות
5. ההכנות לקראת היציאה
6. יציאת מצרים
7. הלכות הפסח

ציווי ה' למשה על קרבן הפסח במצרים (פסוקים א-ג)

נאמר בפסוק א: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר" אנו רואים כי מצוות לקיחת קרבן הפסח נאמרה למשה ואהרן יחדיו. נביא לילדים את דברי רש"י על פסוק זה: "בשביל שאהרן עשה ופרח במופתים כמשה, חלק לו כבוד זה במצוה ראשונה שכללו עם משה בדבור".

מדברי רש"י אנו לומדים, שהקדוש ברוך הוא גומל טוב לעושי רצונו, וכיון שאהרן התאמץ במכות כמו משה, על כן במצוה הראשונה שניתנה לישראל ה' כיבדו ושיתפו - אהרן שמסר נפשו למען עם ישראל זכה גם ללמדם תורה.

חשיבותו של חודש ניסן

נאמר בפסוק ב: "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֵאשִׁית חֹדְשִׁים..."

בפסוק זה נעסוק בחודש ניסן, שזהו נושא הפסוק על פי פשוטו של מקרא.

נדבר עם הילדים בעיקר על חשיבותו של חודש ניסן, שקבעו הקדוש ברוך הוא להיות ראש וראשון לכל החודשים, מפני שבו גאלנו ממצרים. וכך כתב רש"י:

"ואין מקרא יוצא מידי פשוטו, על חודש ניסן אמר לו: זה יהיה ראש לסדר מנין החודשים, שיהא אייר קרוי שני, סיון שלישי".

בהזדמנות זו נדגיש את החשיבות של יציאת מצרים וגאולתם של ישראל, שהרי החודש בו יצאו ישראל ממצרים נקבע לחודש הראשון ממנו מתחיל מניין כל החודשים.

חכמינו ז"ל לומדים מפסוק זה את המצוה הראשונה בתורה, מצוות קידוש החודש. זוהי מצוות עשה המוטלת על בית הדין, ונעשית על ידי עדים שראו את הלבנה בחידושה ומעידים על כך בבית דין, וכך נקבע ראש חודש. מעבר לכך לא נרחיב יותר בנושא זה, מפני שהעניין המרכזי בפרק הוא מצוות קרבן הפסח.

עם זאת, נדגיש בפני הילדים שכעת, אחרי לימוד חומש בראשית וחלק מחומש שמות, אנו זוכים להתחיל להיפגש עם המצוות, וזו המצוה הראשונה בה נצטוו ישראל כעם, וכדברי רש"י הראשון על התורה (בראשית א, א): "אמר רבי יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא מ'החדש הזה לכם' שהוא מצווה ראשונה שנצטוו בה ישראל...".

במצוה זו מתגלה חשיבותם הגדולה של ישראל, שהם הקובעים מתי יהיה ראש חודש ומתי יחולו החגים.

מסירות הנפש של בני ישראל בקיום מצוות לקיחת השה

נאמר בפסוק ג': "דְּבָרוּ אֶל כָּל עַדְתֵּי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בְּעֶשֶׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֶׁהָ לְבַיִת אֲבֹתָ שֶׁהָ לְבַיִת".

כהקדמה לנושא קרבן הפסח, נלמד את הילדים שהשה היה האליל של מצרים, ובני ישראל נדרשו לגלות אומץ רב ולעשות מעשים הכרוכים בסכנה של ממש, בקחתם את השה כדי לשוחטו.

נבקש מהילדים לקרוא את הפסוקים ולמצוא מעשים המלמדים על אומץ ליבם של בני ישראל. נגיע יחד איתם למעשים הבאים:
א. לקיחת השה מצאננס או קנייתו ומשיכתו ברחובות מצרים והבאתו לביתם (פסוק ג).

ב. שמירת השה בביתם במשך ארבעה ימים (פסוק ו).
ג. שחיטת השה ביום ארבעה עשר, לעיני המצרים (כמבואר להלן) (פסוק ו).

ד. נתינת דם השה על שתי המזוזות ועל משקוף בתיהם (פסוק ז).
ה. צליית השה ואכילתו בליל חמישה עשר בניסן (פסוק ח).
נבקש מהילדים להעלות את התכונות שנדרשו בני ישראל לגלות במעשים אלו, והם: אמונה וביטחון בה', ציות לדבר ה' ומתוך כך אומץ וגבורה עד כדי מסירות נפש.

האומץ שנדרשו בני ישראל לגלות היה גדול במיוחד, מפני שבמעשיהם אלו ביטאו בני ישראל את חוסר החשיבות והערך של אלילי המצרים. בני ישראל ידעו שעל ידי זה יעוררו את זעמם של המצרים, אך לא פחדו מהם, למרות שעדיין הם היו אדונייהם. הם קבלו כוח לעשות זאת מאמונתם השלמה שה' הוא מלכם ואלקיהם, הוא בחר בהם ועשה למענם את כל המופתים, ועל כן הם מוכנים למסור את נפשם כדי לקיים מצוותו.

וכך מובא אצל **בעל הליקוטים** (בחומש "רב פנינים"):

"ולשון 'משכו', משמע שישראל ימשכו את המלה ויסחבוהו ברחובות קריה בבזיון וקלון עד הביאהו לביתו בקולי קולות, ולא ייראו מהמצרים הרואים אותם פן יקומו עליהם להכותם הכה ופצוע. והב' – יותר על כן היא השחיטה, ששחימת הפסח היה נעשה בכנופיא גדולה משפחות משפחות בשוקי מצרים, והיו המצרים רואים שישראל שוחטים אלהיהם לעיניהם בלי שום פחד ומורא. והג' האחרון – הכבד, כי לא די כל זה, אלא אחרי כן בשעת אכלם אותו, ובהיותם נושכים את בשרו, יפרסמו זה לכליון

עיניהם ולדאבון נפש בתת מדמו על המשקוף ומוזוות הבית לעיני כל עובר... להודיע כי שם בתוך הבית חותכים עתה לחתיכי חתיכות את אלהיהם ונושכים אותו ואוכלים את בשרו. היתכן לא ינתקו מורשי לבכם להקהל ולעמוד בפחי נפש ולכנוס בחרבות ורמחים אל תוך בתי היהודים לעשות בהם נקמה... ועם כל זה לא יבנם בלב הישראלי מורך כלל מזה. הוא ודאי אות נפלא על השלמת תשובתו והרבקו בו יתברך והיותו כופר בעבודה זרה".

נדגיש לתלמידים שפסוקים אלו עוסקים בציווי ה' על לקיחת הקרבן ושחיטתו, ולא בקיום הציווי על ידי בני ישראל. קיום זה נאמר בהמשך הפרק (בפסוק כח): "וַיִּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל...". בפסוקים כאן נדבר יותר על דרישת ה' לגלות אומץ לב ולקיים דברו. בעצם דרישת ה' אנו רואים שה' ידע על אמונתם הגדולה של בני ישראל ושהם יקימו את הציווי, על אף הקושי והסכנה שבו. נאמר לילדים שבסוף הפרק נראה כיצד קיימו ישראל את ציווי ה' במסירות נפש גדולה.

מצוות אכילת הפסח צלי אש

נאמר בפסוק ד: "וְאִם יִמְעַט הַבַּיִת מִהֵיֶזֶת מִשֶּׁה..."

כלומר אם יהיו בבית מעט אנשים שלא יספיקו באכילתם לגמור את השה, אזי "וְלֶקַח הוּא וּשְׁבִנּוּ הַקָּרֵב...". נפנה את תשומת ליבם של הילדים לכך שבפסוק זה נאמר "וְלֶקַח הוּא וּשְׁבִנּוּ". על אף שקודם למדנו שפסח מצרים נאכל בתוך המשפחה, כאן אנו רואים שהתורה נתנה לאנשים מועטים שלא יכלו לאכול את השה לבדם, להצטרף למשפחה אחרת. כאן נדבר על האכילה המשותפת של שתי משפחות קטנות, ועל האהבה שהיתה ביניהן כאילו הן משפחה אחת המוכנה ליציאה ממצרים.

נאמר בפסוק ח: "וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בַּלַּיְלָה הַזֶּה צְלִי אֵשׁ"

התורה מצווה לאכול את בשר הפסח צלי.

מדוע ציוותה התורה לאכול את בשר הפסח דווקא צלי ואסרה את המבושל?

נביא את הסברו של הרמב"ם (מורה נבוכים ג, מו):

"אבל הדינים המיוחדים בפסח והם שנאכל צלי אש בלבד ובבית אחד ועצם לא תשברו בו, הם כולם מעמם פשוט, כי כשם שהמצה למהירות, כך הצלי למהירות ואין שם שהות לעשות מטעמים ולתקן תבשילים... והיתה המטרה לפעול בחיפזון ובמהירות שמא יתאחר אחד ויפסיד את היציאה בקהל בני-אדם..."

כלומר התורה רצתה שבני ישראל לא יתעכבו בבישול ויאחרו את היציאה של כל ישראל יחדיו.

נביא לילדים גם את הסברו השונה של ספר החינוך (מצוות עשה ז), לפיו אכילת הצלי אינה בגלל החיפזון, אלא אדרבא צלי הוא מאכל מלכים, ואנחנו צריכים להרגיש כמלכים כיוון שהגיע זמן חירותנו, וכך כתב:

"וזהו שנצטוינו לאכול צלי דוקא, לפי שכך דרך בני מלכים ושרים לאכול בשר צלי, לפי שהוא טוב ומוטעם... ואנו שאוכלים הפסח לזכרון שיצאנו לחירות להיות ממלכת כהנים ועם קדוש, ראוי ודאי לנו להתנהג באכילתו דרך חירות ושרות".

עיסוק בטעמי המצוות

לעומת הציווי על אכילת הפסח צלי, בו נעסוק בטעם המצוה, במצוות רבות לא נסביר מדוע ציוונו ה' לעשותן כך וכך. במצוה בה הטעם עולה מכל עניין הפרק נביא את הטעם, כמו במצוות צליית הבשר שהטעם עולה מהפרק המדבר על החיפזון והציפיה לקראת היציאה ממצרים, וכך במצוות נוספות בהן הטעם עולה מן הפסוקים, זאת לעומת מצוות רבות בהן אין הטעם עולה מן הפסוקים, ועל כן נעדיף להשאירן כחוק.

באופן עקרוני, בלימוד עם ילדים, נבנה את הלימוד על הסברים וטעמים המתיישבים על לב הילד, כמובן לאור דברי חכמינו ז"ל ודברי מפרשי התורה. יחד עם זאת, לעתים נשמיע לילדים שהתורה היא חוק וגזרת ה' הנעלים מבינתו של האדם, ובכך נחנכם למידת הענוה כלפי דבר ה' ולנכונות לקבל מצוותיו, גם כאשר איננו מבינים אותן.

יסוד זה עולה מתוך דבריו של **ספר החינוך** (מצוה קיז) המסביר במקומות רבים מדוע הוא נותן טעמים למצוות:

"...שכוונתי באלו הטעמים שאני כותב להרגיל הנערים ולהטעים להם בתחילת בואם לשמוע דברי ספר כי יש לדברי התורה טעמים ותועלות, ויקבלום על דרך ההרגל שלהם וכפי חולשת שכלם, ואל יהיו להם המצוות בתחילה כדבר הספר החתום, פן יבעטו בהם מתוך כך בנערותם ויניחום לעולם וילכו בהבל..."

מצוות אכילת מרור

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...ומצות על מרדים יאכלהו"

נעסוק בשאלה: מדוע נצטוו בני ישראל לאכול מרור בלילה של גאולה ושמחה?

נענה שאכילת המרור מזכירה לבני ישראל את השעבוד המר שהיה במצרים, כמו שאמרו חכמינו ז"ל **במשנה** (מסכת פסחים פ"י, מ"ה): "מרור על שום שמדרו המצרים את חיי אבותינו במצרים". זיכרון זה יעורר ביתר שאת את ההודאה של בני ישראל לה' על גאולתם.

הביטחון בה' המתגלה באופן האכילה

נאמר בפסוק יב: "וְכַכָּה תֹאכְלוּ אֹתוֹ מִתְּנִיכֶם חֲגָרִים..."

בפסוק זה נדבר על דרישת ה' מבני ישראל להאמין ולבטוח בו שהוא יוציאם ממצרים באותו יום.

ניתן לילדים להסביר מדוע יש כאן דרישה גדולה, ונכוונם לתשובה שבני ישראל היו עדיין כלואים במצרים תחת יד פרעה שהכביד את ליבו שוב ושוב, והם היו צריכים להאמין בה' שיעשה מופת גדול שעדיין לא היה כמותו, שיכריע את פרעה.

וכך מובא בספורנו: "מזומנים לדרך... להורות על בטחון בלתי מסופק בה' יתברך בהיותם מכינים עצמם לדרך, בעודם בבית הכלא".

אהבת ה' לעמו

נאמר בפסוק יב: "וְעִבְרְתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלִילָה הַזֶּה וְהִבִּיתִי כָּל בְּכוֹר... וּבְכֹל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֲעֲשֶׂה שְׁפָטִים אֲנִי ה'"

נביא לילדים את דברי חכמינו ז"ל בהגדה של פסח: "וְעִבְרְתִי" – אני ולא מלאך, "וְהִבִּיתִי" – אני ולא שרף, "אֲנִי ה'" – אני הוא ולא אחר. הילדים יכולים לראות באופן ברור כיצד דרשה זו עולה ממילות הפסוק.

כשנקרא פסוק זה, ניתן לילדים תחושה חזקה, שהכאתם של בכורות המצרים וגאולתם של ישראל הן דבר שהוא בינינו לבין ה' אלקינו, ואין מקום לשום שליח להתעסק בזה.

כבר הבאנו בתחילת פרק י"א את דברי רש"י בספר דברי הימים א':

"ומי בעמך ישראל גוי אחד בארץ אשר הלך האלקים לפדות לו עם' – ממה הם מיוחדים מכל העמים? מזה אשר הלך אלקים בעצמו לפדות לו לעם, כמו שכתוב 'אני יוצא בתוך מצרים', מזה אנו מיוחדים שלא עשה זה לשום אומה בעולם".

והמהר"ל בספרו גבורות ה' (פרק נה) כתב:

"כיוון שה' יתברך בעצמו רצה בישראל שיהיה ישראל לו לעם, להיות יוצאים מרשותם של מצרים להיות לו יתברך לעבדים, ודבר שהוא מיוחד לו יתברך ראוי שיהיה ה' יתברך הפועל...".

לא נדון בשאלה מדוע היכה ה' בעצמו ולא נתן לשליח להכות, כיוון שדיון כזה יוצר רושם שדבר זה טעון בירור, אך מגמתנו היא הפוכה – להרשים את הילדים שהכאת ה' בעצמו את בכורות מצרים ברורה, ונובעת מהקשר המיוחד שבין בני ישראל לה', ובחירתם על ידו לעם סגולה.

אות הדם

נאמר **בפסוק יג**: "וְהָיָה הַדָּם לְכֶם לְאֹת עַל הַבְּתָיִם... וְרָאִיתִי אֶת הַדָּם וּפָסַחְתִּי עֲלֵכֶם..."

על פסוק זה ידועה השאלה מדוע בני ישראל היו צריכים לתת את הדם של קרבן פסח לאות על הבתים, הרי ה' יודע היכן גר ישראל והיכן גר מצרי.

נביא את דבריו של רש"י שכתב: "הכל גלוי לפניו, אלא אמר הקדוש ברוך הוא, נותן אני את עיני לראות שאתם עסוקים במצוותי, ופוסח אני עליכם". כלומר, ה' יתבונן בדם שעל הבתים, כדי לראות שבני ישראל מקיימים מצוותיו, ובזכות קיום המצוות יפסח עליהם.

נדבר על זכות זו, שאיננה רק זכות קיום המצוה של נתינת הדם, אלא כוללת את כל מסירות הנפש של בני ישראל, החל במשיכת השחור ברחובות מצרים, דרך שחיטתו לעיני המצרים ועד נתינת דמו על המשקוף.

וכך כתב **בעל הליקוטים** (בחומש "רב פנינים"):

"וזהו פרוש הכתוב: 'והיה הדם לכם לאות' – דהיינו שהוא אות לכם על טוב בוונתכם ויושר לבבכם עם אלקיכם, וזה יעורר את הקב"ה לרחם עליכם שלא יהיה בכם נגף למשחית...".

מצוות חג המצות לדורות (פסוקים יד-כ)

נבקש מהילדים לקרוא את פסוקים י"ד-כ' ונסכם עמם את המצוות העולות מן הפסוקים:

- א. מצוה לחנוג את יום יציאת מצרים לדורות (פסוק יד).
- ב. מצוה להשבית שאור וחמץ ביום ארבעה עשר (פסוק טו).
- ג. מצוה לקדש את היום הראשון והיום השביעי ולשבות בהם ממלאכה (פסוק טז).
- ד. מצוה לאכול מצה בפסח (עיקר המצוה בליל טו) (פסוק יח).
- ה. איסור הימצאות שאור וחמץ ברשותנו כל שבעת ימי הפסח (פסוק יט).
- ו. איסור לאכול חמץ כל שבעת ימי הפסח (פסוק כ).

נלמד עם הילדים את עיקרי ההלכות שדרשו חכמים מפסוקים אלו. לדוגמא: כיצד משביתים את החמץ, מהי מלאכת אוכל נפש המותרת בחג הראשון והשביעי, איך שומרים על המצות, מהו הזמן שחייבים לאכול בו מצה, היכן אסור שימצא שאור וכו'.

נעסוק במכנה המשותף לכל המצוות הללו, והוא: זכירה לדורות של הניסים הגדולים שעשה לנו ה' ביציאת מצרים. וכמו שכתב **ספר החינוך** (מצוה ה) במצוות אכילת קרבן הפסח: "כדי שייזכרו היהודים לעולם הנסים הגדולים שעשה להם השם יתברך ביציאת מצרים".

טעם זה כתב ספר החינוך גם במצוות נוספות הנוהגות בפסח, כמו מצוות אכילת מצה, המחיה בקרבנו את יציאת מצרים ואת החיפזון בו הוציא אותנו ה' משם, ומצוות השבתת חמץ ואיסור אכילתו והימצאותו, המחזקים בנו את זכירת יציאת מצרים וזכירת חסדי ה'.

בעניין האיסור לעשות מלאכה בחג, כתב **ספר החינוך** (מצוה רחצ) בפרשת אמור:

"כדי שייזכרו ישראל הנסים הגדולים שעשה השם להם ולאבותיהם

וידברו בם ויודיעום לבניהם ולבני בניהם, כי מתוך השביתה מעסקי העולם יהיו פנויים לעסוק בזה...".

לאור כל זאת נדבר עם הילדים על החשיבות הרבה שישנה לזכירת ניסי יציאת מצרים לדורות.

זכירת הניסים מביאה אותנו להכיר בגדלות ה' וממשלתו בעולמו, באהבתו ובדאגתו לעמו, והיא מחזקת את אמונתנו ומגדילה את אהבת ה' שבליבנו. מתוך כך נודה לה' על כל טובותיו ונבוא לקיים מצוותיו וחוקותיו בשמחה.

מצוות פסח מצרים (פסוקים כא-כח)

נאמר בפסוק כא: "וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכָל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם..."

משה קרא לזקנים וציוה אותם לקיים את דברי ה' – הדברים שנאמרו בפרקנו בפסוקים ג'-כ'.

נבקש מהילדים למצוא מספר הבדלים בין הדברים שאמר משה לזקנים לבין הדברים שאמר לו ה' בתחילת הפרק, ונראה שמשה לכאורה השמיט את רוב הדברים שנאמרו לו, ואף הוסיף את הדברים הבאים:

א. לקיחת אגודת אזוב וטבילתה בדם.

ב. האזהרה לא לצאת מפתח הבית עד הבוקר.

ג. שאלת הבנים והתשובה הניתנת להם.

נעסוק בשאלה: איך משה, עבד ה', שינה לכאורה מדברי ה'? וכך שאל

האברבנאל:

"שיקשה מאד, למה לא זכר [לא אמר] משה המצוה הזאת בכל חלקיה כמו שקבלה מהשם, וזכר ממנה חלקים והשמיט חלקים... כי בידוע שלא יעבור על דברי ה', ואם ה' אלקים דיבר, מי לא ינבא?".

נשיב על כך שתי תשובות שכתבו הראשונים:

א. **תשובת הרמב"ן**: משה קיצר, וכך כתב:

"הפרשה הזו תקצר כאשר ציוה ה' אותי בפרשה של מעלה, כי בידוע שאמר להם משה לישראל הכל בפרט... כי קרא משה לכל זקני ישראל והם אספו אליו כל העם..."

ומצד שני, גם הדברים שהוסיף משה נאמרו לו מפני ה', אף על פי שלא נזכרו למעלה, וכמו שכתב הרמב"ן (שמות י, ב) במכת ארבה:

"והנה הודיע הקב"ה עתה למשה מכת הארבה... כי מה טעם נא אל פרעה, כי לא יאמר לו כלום, ולא נזכר רק בדברי משה אל פרעה, כי הכתוב קצר בזה".

ב. **תשובת האברבנאל**: משה אמר לישראל את כל דברי ה' באותו יום שבו נצטווה, הוא יום א' בניסן, ופעם שניה אמר לזקנים פרשה זו, וכך כתב:

"שהם יורזו במצוה הזאת מהפסח והם יתחילו ראשונה בלקיחתו ובשחימתו... שהם היו הדברים היותר מסוכנים, ולכן חשש משה אולי יהיה בעיני העם קשה לעשות הדברים האלה... שהנוגע בשה אחד בנוגע בבת עינו של מול מלה ואחת דתו להמית... אולי יקנאו המצריים באיש ישראל העושה כן וקנאין פוגעין בו... ולכן כדי לתת להם אומץ לב בדבר, ציוה לזקנים משכו וקחו לכם... כדי שהמון עם ישראל יראו הזקנים עושים כן, וכן יעשו גם הם. כי העם תמיד נמשך במעשיו בדרך הגדולים..."

בני ישראל עושים את מצוות ה'

נאמר בפסוק כח: "וַיִּלְכוּ וַיַּעֲשׂוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן בֶּן עֶשְׂרִי".

נדגיש פסוק זה מפני שהוא מדבר בשבחם של ישראל, וכמו שאמרו חכמינו ז"ל **במדרש** (ויקרא רבה ב, ה):

"אמר רבי יהודה בר סימון... כך אמר לו הקב"ה למשה: כל מה שאתה יכול לשבח את ישראל – שבח! לגדלן ולפארן – פאר! למה? שאני עתיד להתפאר בהם, שנאמר (ישעיה מט, יג): 'ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר נבך אתפאר'".

על ידי הרחבה בעניין זה, ניתן מקום חשוב לשבחם של ישראל בליבם של הילדים.

נשאל את הילדים, אלו נקודות ניתן ללמוד מפסוק זה בשבח בני ישראל, ונגיע למסקנות הבאות:

א) שקיבלו על עצמם ברצון ובאהבה את מצוות ה'.

ב) שגילו אומץ לב לעשות מעשה שמסכן את חייהם.

ג) שעשו את דברי ה' בזריזות.

ד) שעשו את המצוה על כל חלקיה, בשלמות.

לאחר מכן נשאל היכן רואים נקודות אלו בתוך הפסוק, ונשיב:

קבלת דברי ה' ברצון ובאהבה – נלמדת מהמילה "וַיִּלְכוּ", וכן כתב רש"י: "וכי כבר עשו, והלא מראש חודש נאמר להם? אלא מכיון שקבלו עליהם מעלה עליהם הכתוב כאילו עשו".

גילוי אומץ לב לעשות מעשה המסכן את חייהם – נלמד מהמילה "וַיַּעֲשׂוּ", שלמרות הסכנה בלקיחת אלהי מצרים לעיני כל, קשירתם ושחיטתם, בני ישראל עשו זאת, בדיוק כפי שצויה ה'.

העשיה בזריזות – נלמדת מהמילים "בְּיַד עֲשׂוּ", וכן כתוב בתרגום יונתן **בן עוזיאל**: "היכדין איזדרו ויעבדו [כך הזדרזו ועשו]", ואפשר ללמוד זאת גם מהמילה "וַיִּלְכוּ". נביא גם את דברי רש"י: "אף ההליכה מנה הכתוב, ליתן שכר להליכה ושכר לעשיה".

עשיית המצוה בשלמות – נביא את דברי רש"י: "להגיד שבחן של ישראל שלא הפילו [חסרון] דבר מכל מצוות משה ואהרן".

שבח זה ניתן ללמוד בשתי דרכים: או מהמילים "פֶּאֶשֶׁר צָוָה ה'", וכך עולה מדברי רש"י, או מהמילים "בֵּן עֶשׂוֹ", וכך הסביר הרמב"ן: "דרשו תחילה, כי הכפל לשבח ישראל שלא שכחו ולא נפל להם דבר מכל אשר אמרו להם".

נציין את דברי הרמב"ן על שבח ישראל שלא שכחו מכל פרטי המצוות, ונשאל: כיצד זכרו כל זאת?

אפשר לומר שהזקנים חזרו על הדברים או שבני ישראל שיננו בעצמם, ויתכן לומר שכיוון שבני ישראל קיבלו את הדברים באהבה וברצון – לא שכחום.

לסיכום ארבע נקודות אלו, נביא את דברי האברבנאל:

"הנה העם כולו שהיו שמה... השתחוו לפניו לאמר אדונינו משה, אין צורך שיעשו זה הזקנים לאמץ את לבבינו כי אנחנו נעבור חלוצים וכולנו נקיים את המצווה הזאת... רצונו לומר 'בן עשו', הם מעצמם... כי בולם זריון מקדימין למצוות... והלכו לעשות את המצוה בכל חלקיה כמו שנצטוו בה... מבלי מורא ופחד מהמצרים".

הדבר המרכזי בנושא זה, מעבר ללימוד הפסוק ושינונו, צריך להיות התיאור החי והחווייתי של האמונה והביטחון של בני ישראל בה' והרצון לקיים את כל המצוות שנאמרו להם.

תיאור ליל השימורים

עד עתה דיברנו על גבורת בני ישראל בקיום מצוות לקיחת השה ושחיטתו, אך פסוקנו מתייחס גם, ואולי בעיקר, למצוות אכילת הפסח בליל חמשה עשר, יחד עם כל המצוות של הלילה המיוחד – ליל השימורים.

- התורה איננה מתארת מה התרחש בבתי בני ישראל באותו לילה. בכל זאת נבקש מהילדים לתאר מה עשו בני ישראל – על פי הציווי בתחילת הפרק, ונגיע עמם לנקודות הבאות:
- א. הישיבה ביחד של כל המשפחה.
 - ב. צירוף השכנים במקרה של מיעוט אנשים.
 - ג. אכילת הפסח צלי.
 - ד. הזהירות לא לבשלו ולא לאכלו אלא צלוי.
 - ה. הזהירות לא להותיר.
 - ו. אכילת המצה והמרור.
 - ז. האכילה בחיפזון עם מקל ביד, נעליים ברגליים ומתנים חגורים.
 - ח. הזהירות לא לצאת מפתח הבית.

נוסיף ונדבר על האווירה המיוחדת ששררה בליל שימורים זה, ונעלה מספר נקודות בהן באה לידי ביטוי אווירה זו:

1. **עבודת ה'** – בלילה זה עשו ישראל מעשים המראים כי עבדי ה' הם:
 - א. אכילת הקרבן – באכילה זו הראו בני ישראל שהם עבדי ה' ולא עוד עבדי המצרים, שהרי מסרו נפשם על מצוות ה' באומץ לב, ובלבד לעשות את רצון ה'.
 - ב. גם בזהירות שלא להחסיר דבר בקיום שאר מצוות ה' באותו לילה, ניכרת עבודת ה' של בני ישראל.
2. **אהבה ואחוה בישראל** – הישיבה יחד כל משפחה ומשפחה, אחרי שנים רבות בהן לא היה פנאי לשבת יחד, הוסיפה אהבה ואחוה ביניהם.
3. **האמונה והביטחון בה' שיגאלם** – מידות אלו באו לידי ביטוי בצורת האכילה – בחיפזון, כשהמקלות בידיהם, וכן באכילת הצלי המראה שהם בני חורין כמלכים.
4. **השמחה וההודיה לה'** – אם בכל שנה ושנה עם ישראל חוגג את ליל הסדר בשמחה ובשירה, בהלל ובהודיה, על אחת כמה וכמה שבליל היציאה ממצרים חגגו בני ישראל בשירה גדולה יותר מכל

הדורות. וכך נאמר בספר ישעיהו (ל, כט): "הַשִּׁיר יִהְיֶה לָכֶם פְּלִיל הַתְּקַדֵּשׁ חָג...". – השיר ששרו ישראל במפלת סנחריב, יהיה כמו השיר של ליל פסח במצרים. וכן כתב המצודת דוד שם:
 "בעת יפלו מחנה סנחריב יהיה לכם שיר, כמו השיר שהיה במצרים בלילה אשרהתקדש להיות בו חג והוא ליל פסח".
 ההודיה לה' התגברה באכילת המרור, כאשר נזכרו בני ישראל בעבודת הפרך ממנה נגאלו, כפי שנאמר בהגדה של פסח: "מרור זה שאנו אוכלים על שום מה? על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצרים...".

מכת בכורות (פסוקים כט-לג)

מכת בכורות היא המכה האחרונה בעשר המכות, והיא היתה קשה מכל קודמותיה והכריעה את פרעה ואת כל מצרים.
 כאן נתאר את הרגע הגדול בו השלים ה' השלים את הבטחתו לאברהם אבינו "וְגַם אֶת הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי...". (בראשית טו, יד), ואת הבטחתו למשה "עַתָּה תִּרְאֶה אֲשֶׁר אֲעֲשֶׂה לְפָרְעָה כִּי בְיַד חֲזָקָה יִשְׁלַח־ם...". (שמות ה, א). בדיוק בחצי הלילה, כפי שה' אמר למשה, יצא ה' בעצמו להכות את המצרים ולהבדיל את ישראל להיות לו לעם.

תיאור המכה ועונשה

נאמר בפסוקים כט-ל: "וַיְהִי בַחֲצֵי הַלַּיְלָה וְה' הִכָּה כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם... וַתְּהִי צַעֲקָה גְדֹלָה בְּמִצְרַיִם כִּי אִין בֵּית אֲשֶׁר אִין שָׁם מֵת".

אפילו את המכה הקשה ביותר למצרים הקפידה התורה לתאר בקיצור רב, וגם אנו נתארה בקצרה. הביטוי "צַעֲקָה גְדֹלָה בְּמִצְרַיִם" לא נזכר בשום מכה קודמת, והוא ייחודי למכה זו בה מתו כל הבכורות, אלפים רבים בכל מצרים, עד שלא נותר בית שאין בו מת.

יחד עם הרושם החזק שנותיר בילדים בעניין העונש, נאמר שכל

העונשים שקיבלו המצרים עד כה בכל המכות לא גמלו להם על רוע מעשיהם, וכאן במכת בכורות הענישים ה' מכה ניצחת.

נביא את דברי רש"י בשם חכמינו ז"ל על מות בכורי השבי: "שהיו שמחין לאידם [לצרתם] של ישראל". רש"י לא פירש שהיו משעבדים אותם כפי שפירש בבכור השפחה, מפני שבכורות אלו היו שבויים ולא היתה להם שום שררה.

נאמר בפסוק לא: "וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לַיְלָה וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְאוּ מֵתוֹךְ עַמִּי..."

נשאל את הילדים: הרי משה הודיע לפרעה שלא יוסיף ראות פניו, והרי ראה אותו כאשר דיבר פרעה אליו?

נענה שלוש תשובות:

(1) פרעה קרא למשה, אבל משה לא ראהו, כפי שכתב הרמב"ן:

"כי במכת הבכורות לא ראהו, כי טעם 'ויקרא למשה ולאהרן' – שהלך עד פתח ביתם וצעק בחושך: קומו צאו מתוך עמי".

(2) משה התכוון שלא יבוא הוא אל פרעה, אבל פרעה יבוא אליו. וכך כתב הרמב"ן בהסברו השני:

"ויתכן שיאמר לא אוסיף עוד ראות פניך בהיכלך, שלא אבוא עוד אני אליך, וכך אמרו באלה שמות רבה: 'איני בא אצלך, אתה בא אצלי'" (וכך כתבו גם האבן עזרא והאברבנאל).

(3) פרעה לא הלך בעצמו, אלא שלח את עבדיו לדבר עמם ולומר להם שיצאו (ספורנו, ורמב"ן בפירושו השני).

הכניעה הגמורה של פרעה ומצרים

נאמר בפסוקים לא–לב: "...וַיֹּאמֶר קוּמוּ צְאוּ מֵתוֹךְ עַמִּי גַם אַתֶּם גַּם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּלְכוּ עִבְדוּ אֶת ה' כְּדַבַּרְכֶּם. גַּם צֹאנְכֶם ... כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתֶּם..."

נדבר עם הילדים על כניעתו המוחלטת של פרעה, שהרי נתן לבני

ישראל רשות לצאת מארצו, נוסף על הכניעה הרוחנית שלו, ששמע בקול ה' וביטל את אשר אמר בתחילה "מי ה' אֲשֶׁר אֲשַׁמְעֵ בְקוֹלוֹ...?" ושמות ה, ב, וכעת הודה שה' הוא האלקים ושהוא כנעו בפניו כניעה גמורה. במכה זו ראה פרעה את עוצמת כוחו של ה' וממשלתו בארץ. נביא את דברי רש"י כאן:

"הכל כמו שאמרתם ולא כמו שאמרתי אני, במל – לא אשלח, במל – מי ומי ההולכים, במל – רק צאנכם ובקרכם יצגו. גם צאנכם גם בקרכם קחו, מהו כאשר דברתם – גם אתה תתן בידנו זבחים ועולות".

נאמר בפסוק לג: "וַתַּחֲזֹק מִצְרַיִם עַל הָעַם לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן הָאָרֶץ כִּי אָמְרוּ בְּלִבָּנוּ מֵתִים"

אנו רואים כאן שלא רק פרעה אלא כל המצרים הכירו ביד ה' ופחדו ממנה, ועל כן מיהרו לשלחם מן הארץ.

ההכנות לקראת היציאה (פסוקים לד–לו)

את לימוד פסוקים אלו נלווה באווירת שמחה על סיום תקופת השעבוד במצרים וההכנה ליציאה.

מהירות היציאה

נאמר בפסוקים לג–לד: "וַתַּחֲזֹק מִצְרַיִם עַל הָעַם לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן הָאָרֶץ... וַיִּשָּׂא הָעַם אֶת בְּצִקוֹ טָרִם יַחְמִיץ..."

נבהיר לילדים עד כמה היה גדול חסדו של ה' לעמו, שהוציאם ממצרים במהירות גדולה, עד כדי כך שלא הניחו המצרים לבני ישראל להשהות את הבצק אפילו מספר דקות עד שיחמיץ.

חביבות מצוות המצה

נאמר **בהמשך הפסוק**: "...מִשְׁאֲרֹתֶם צָרַרְתָּ בְּשִׂמְלֹתֶם עַל שְׂכָמְכֶם"

רש"י (בעקבות תרגום יונתן בן עוזיאל) פירש את המילה "מִשְׁאֲרֹתֶם" – שיירי מצה ומרור. והמשיך וכתב: "אף על פי שבהמות הרבה הוליכו עמהם [שהיו יכולים לשאת במקומם], מחכבים היו את המצוות".

נגדיל את שבחו של העם בכך ששמו על שכם את המצה והמרור, זאת למרות שהנשיאה של המצות והמרור במשך זמן ממושך היא דבר קשה. דבר נוסף שנדגיש, שבני ישראל עשו זאת ביוזמתם ולא מתוך דרישה וציווי של משה.

נוסיף שמלבד החיבה, נהגו בני ישראל כבוד במצה בכך שנשאוה על שכם ולא על בהמותיהם. וכך כתב הנצי"ב בהעמק דבר: "וכבר מכואר במכילתא שנהגו בשירוי מצת מצוה כבוד וצדו בשמלות ועל שכם, וכפירוש רש"י".

נדגיש לילדים את דבריהם של רש"י והנצי"ב, כיוון שיש בהם דברי שבח על ישראל, וכן יחס של כבוד למצוות. דברים אלו ישרשו בלב הילדים את האהבה והחיבה למצוות.

שאלת כלי כסף וכלי זהב

נאמר **בפסוק לה**: "וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כְּדָבָר מִשָּׁה וַיִּשְׁאָלוּ מִמִּצְרַיִם כְּלֵי כֶסֶף וְכֵלֵי זָהָב וְשִׂמְלֹת"

נביא לילדים את פירוש **האברבנאל**, שכתב: "והניד הכתוב שעם כל החיפזון ומהירות היציאה לא שבחו ישראל מצוות אלקיהם ולא עברו עליה".

נשאל את הילדים על שאלת הכלים מהמצרים: הרי בני ישראל לא החזירו את הכלים, אם כן מדוע נאמר ששאלו?

נשמע מהם תשובות, ולבסוף נביא את הסברו של הרשב"ם (שמות יא, ב), שכתב: "וישאלו – לשם מתנה נמורה, כמו 'שאל ממני ואתנה גוים נחלתך'". כלומר, פירוש המילה "וישאלו" כאן הוא במובן של מתנה ולא שאילה על מנת להחזיר.

נבהיר לילדים שבני ישראל ביקשו מתנה כי היה מגיע להם כסף וזהב רב עבור עבודתם.

נברר עם הילדים מהו התשלום שמגיע לבני ישראל על עבודתם המאומצת במשך עשרות רבות של שנים, ונגיע לכך שכל הרכוש שקיבלו מהמצרים עדיין לא הספיק להשלים שכרם, וכמו שמסופר בגמרא (סנהדרין צא ע"א):

"פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון, אמר לו: הרי הוא אומר: 'וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום', תנו לנו כסף וזהב שנמלתם ממנו! אמר גביהא בן פסיסא לחכמים: תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס... נתנו לו רשות והלך ודן עמהם, אמר להן: מהיכן אתם מביאין ראיה? אמרו לו: מן התורה, אמר להן: אף אני לא אביא לכם ראיה אלא מן התורה, שנאמר: 'ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה', תנו לנו שכר עבודה של שלשים ריבוא ששעבדתם במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה, אמר להם אלכסנדרוס מוקדון: החזירו לו תשובה! אמרו לו: תנו לנו זמן שלושה ימים. נתן להם זמן בדקן ולא מצאו תשובה, מיד הניחו שדותיהן... וברחו".

העולה מדברי הגמרא שכל הכסף וזהב שנתנו המצרים לבני ישראל לא הספיק לכסות את המגיע להם על עבודה של שנים רבות.

נתינת חן העם בעיני המצרים

נאמר בפסוק לו: "וה' נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלום..."

נפרש לילדים את המילה "וַיִּשְׁאַלֹּם" במובן של מתנה ולא שאילה על מנת להחזיר, וכך פרש הרשב"ם גם כאן: "השלימו שאלתם, ומתנה היה". כלומר לא רק שבני ישראל ביקשו מתנה, אלא גם המצרים נענו ונתנו להם במתנה.

נסב את תשומת ליבם של הילדים למילים "זה' נתן את חן העם". המצרים לא נותנים את רכושם מפחד שימותו ומרצון להיפטר מבני ישראל, אלא מתוך רצון טוב. כיצד קרה הדבר? זהו מעשה ה' שנתן חנם של ישראל בעיני המצרים, כלומר ה' נתן בליבם להעריך ולכבד את העם ולכן נתנו ברצון, אף יותר ממה שביקשו, וכדברי רש"י על פי המכילתא: "אף מה שלא היו שואלים מהם היו נותנים להם, אתה אומר אחד, מול שנים ולך". בכך קיים ה' את הבטחתו לאברהם בברית בין הבתרים (בראשית טו, יד): "...וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בְרַכָּשׁ גָּדוֹל".

יציאת מצרים (פסוקים לז-מב)

הנס שביציאה

חכמינו ז"ל במכילתא (בשלח פרשה ב) אמרו "שקולה יציאת מצרים כנגד כל נסים וגבורות שעשה הקדוש ברוך הוא לישראל". אמנם הניסים שקדמו ליציאה היו מרשימים ומופלאים, ואילו ביציאה עצמה לא נראו ניסים החורגים מן הטבע לעיני בשר, אך באמת היציאה עצמה היתה פלא גדול יותר מכל הניסים יחד. המהר"ל בספרו גבורות ה' מסביר דברים עמוקים, ומבאר שיציאת עם ישראל ממצרים הולידה יצירה חדשה שלא היתה, והיא הולדת האומה הישראלית בתור מציאות אלקית רוחנית. אמנם לילדים לא נוכל להביא הסבר זה מפני שהוא מופשט, כללי

ועמוק, מכל מקום לא נדבר רק על מעבר ממקום למקום, שהרי התורה כבר העידה כי מאורע מופלא זה – לא היה כמוהו!

מצד אחד עלינו להיות מודעים לכך שמאורע זה לא יכול לעבור בכיתה ככל מאורע משמח אחר, ומצד שני לא נוכל להעמיק עם הילדים בהסברים מופשטים. כדי שהמאורע ישאיר רושם חזק על הילדים, נדבר על הפלא הגדול – עם שלם יצא מארץ אשר היתה סגורה בחומות, מגדלים ושומרים רבים, ולא היה אפילו עבד אחד שהצליח לצאת משם אי פעם. ועוד יותר מכך: נדבר על המתנה הנפלאה שזכינו בה, שביציאת מצרים מתגלה שה' בחר בנו מכל העמים להיות לו לעם נבחר, ומתוך כך גם נתן לנו את תורתו וגם הביאנו לארץ הנבחרת.

נאמר בפסוק לז: "וַיִּסְעוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִרְעַמְסֵס סִפְתָּה כְּשֶׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רִגְלֵי הַגְּבָרִים לְבַד מִטָּרֶף"

פסוק זה עוסק במאורע הגדול ביותר בתולדות עם ישראל, כפי שכתבה התורה בספר דברים (ד, לב-לד):

"כִּי שָׁאַל נָא לְיָמִים רִאשֹׁנִים אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנֶיךָ לְמִן הַיּוֹם אֲשֶׁר בָּרָא אֱלֹהִים אָדָם עַל הָאָרֶץ וְלִמְקַצֵּה הַשָּׁמַיִם וְעַד קִצְצֵה הַשָּׁמַיִם הֲנִהְיָה פְדֻבָּר הַגָּדוֹל הַזֶּה אוֹ הַנִּשְׁמָע כְּמֵהוּ... אוֹ הַנִּסָּה אֱלֹהִים לְבוֹא לְקַחַת לוֹ גּוֹי מִקְרֵב גּוֹי בְּמִסֵּת בְּאֵתוֹת וּבְמוֹפְתִים...".

בפסוקים אלו אנו רואים כי התורה עצמה מציינת שלא היה מאורע גדול כמו יציאת מצרים מאז ימי בריאת האדם. לכן נקדיש מחשבה, באילו דרכים נוכל ליצור בליבם של הילדים רושם חזק מן המאורע הגדול של יציאת מצרים.

אחת הדרכים ליצירת רושם חזק היא לדבר על הציפיה הגדולה של בני ישראל ליום זה, החל מעבודת הפרך עד ערב היציאה - יום ארבעה עשר. לאחר הלימוד על יציאת מצרים, ניתן לערוך עם הילדים מסיבה חגיגית, בה נאמר דברי שבח והודיה לה' על שהוציאנו מעבדות לחרות ובחר בנו מכל העמים להיות לו לעם סגולה.

השמחה ביציאה ובחירות שבה

בפסוקים אלו נתאר את גודל השמחה. נתאר כיצד כבר עם התחלת המכות הוקל השעבוד מעל בני ישראל, וכפי שהזכרנו - במכת ערוב נפסקה העבודה לחלוטין, אך עדיין היו בני ישראל מוחזקים תחת יד פרעה. מיום לקיחת השה בעשור בניסן התנהגו בני ישראל כבני חורין, ובליל חמשה עשר כבר אכלו את בשר הפסח בחיפזון עם המקלות בידיהם, מתוך אמונה שלמה בגאולה, אך עדיין היו במצרים. והנה ביום ט"ו בניסן בבוקר - השתחררו בני ישראל מתחת יד פרעה והרי הם בני חורין גמורים, זאת לאחר שהות ארוכה של מאות שנים במצרים. נתאר את הרגשת החירות - לפני חודשים ספורים עוד עבדו בני ישראל בעבודה קשה ומפרכת, והנה כעת אינם משועבדים לאף אדם, והרי הם בני חורין ואדונים לעצמם, וכדברי הרב צבי יהודה קוק (שיחות הרצי"ה לפרשת משפטים עמ' 248):

"קודם כל יש להיות אדם שלם ונורמלי, לא עבד משועבד לדבר חיצוני... החרות לפני הכל. יש לזכור שעבודת היא פנימה באנושיות האדם. אדם שלם, בריא ונורמלי, רק אם הוא גם עצמאי".

נדגיש את החשיבות של החירות הפיזית והנפשית, שהיא הבסיס ליכולתו של האדם להתפתח ולהתקדם, ומהווה בסיס לכל ההצלחה של האדם ולהתמסרותו לעבודת ה'.

הצטרפות הערב רב

נאמר בפסוק לח: "וְגַם עָרַב רַב עִלָּה אִתָּם..."
פירש האבן עזרא: "מאנשי מצרים שהתערבו עמם".
ומדוע עלו עם בני ישראל? מפני שראו את הניסים שה' עשה להם,
והבינו שעם ישראל הוא עמו הנבחר של ה', האוהבם, שומרם ומושיעם.

מקום אפיית המצות והנס שהיה

נאמר בפסוק לט: "וַיֹּאֲפוּ אֶת הַבֶּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עִגְת מִצּוֹת כִּי
לֹא חֲמִץ כִּי גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם..."

לפי פסוק ל"ז האומר שבני ישראל נסעו מרעמסס לסוכות, יוצא
שבני ישראל אפו את הבצק בסוכות. ההליכה מרעמסס לסוכות עבור
עם שלם עם נשים וילדים לוקחת בדרך הטבע כמה ימים.
אם כן נשאל את הילדים: הרי בזמן כה רב הבצק מתמיץ ולפי ההלכה
התחמזה היא אחרי שמונה עשרה דקות, ואף אם נסביר שאפו מיד
ביציאה, הרי גם היא ארכה מספר שעות?
נשמע את דברי הילדים ואחר כך נביא את דברי רש"י בשם חכמינו
ז"ל, שה' עשה לישראל נס ונשאם לסוכות במספר דקות: "מאה ועשרים
מיל [קילומטר] היו, ובאו שם לפי שעה, שנאמר: 'ואשא אתכם על כנפי
נשרים'".

שבחן של ישראל שלא עשו צידה

נאמר בהמשך הפסוק: "...וְגַם צִדָּה לֹא עָשׂוּ לָהֶם"
נשאל את הילדים: מדוע ציינה התורה שבני ישראל לא הספיקו
להכין צידה לדרך?
נביא את דברי רש"י שכתב:

"מגיד שבחן של ישראל, שלא אמרו היאך נצא למדבר בלא צידה,
אלא האמינו והלכנו, הוא שמפורש בקבלה: 'זכרתי לך חסד נעורך
אהבת כלולתיך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה'".

מדברי רש"י אנו רואים את גודל אמונתם של בני ישראל וביטחונם בה', שעם שלם הסכים לצאת למדבר, ללא ידיעה מה יאכל ומה ישתה. מהפסוק בירמיהו המוזכר ברש"י אנו לומדים על ההערכה הגדולה של הקדוש ברוך הוא לישראל שהלכו אחריו למדבר, גם ללא ידיעה כיצד יהיה להם מזון, שכן הארץ אינה זרועה. זכות זו של ישראל עומדת להם בכל הדורות, כמו שכתוב בנביא "זכרתי לך" – ה' זוכר זאת תמיד. שבת זה לא נזכיר רק כאן, אלא גם בהמשך מסעותיהם בפרשה הבאה ולאורך ספר במדבר.

הציפייה לליל היציאה

נאמר בפסוק מב: "ליל שמרים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים..." נפרש כרש"י שהמילה "שמרים" היא לשון שמירה וציפייה: "שהיה הקב"ה שומר ומצפה לו לקיים הבטחתו להוציאם מארץ מצרים". וממתי חכה ה' ללילה זה? כתב הרשב"ם: "מימות אברהם אביהם היה הקב"ה מצפה לזה הלילה".

פסוק זה מראה עד כמה אוהב ה' את עמו בחירו. ה' מחכה ומצפה שנים רבות מתי יגיע הזמן להושיע את בני ישראל ולקחת אותם לו לעם.

נאמר בהמשך הפסוק: "...שמרים לכל בני ישראל לדרתם" נפרש מילים אלו כרשב"ם: "לכל דורותם, שמצפים לזה הלילה לחוג בו חג הפסח כמשפטי".

בפירוש זה נחזק אצל הילדים את הציפייה לליל הסדר - ליל הגאולה, ואת הרצון להודות לה' על הניסים והנפלאות שעשה לישראל, על היציאה מעבדות לחירות ועל הבחירה בישראל לעם סגולה.

הלכות הפסח (פסוקים מג-נ)

נאמר בפסוק מג: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן..."

נביא את דברי רש"י, שפרשה זו נאמרה להם בארבעה עשר בניסן (לכן לא נכתבה יחד עם פרשת "החודש הזה לכם" שנאמרה בא' בניסן). לשלושה סוגי אנשים אסור לאכול קרבן פסח: 1) בן נכר (פסוק מג. 2) תושב ושכיר (פסוק מה. 3) ערל (פסוק מח).

האיסור להאכיל בן נכר

נאמר בהמשך הפסוק: "...זאת חקת הפסח כל בן נכר לא יאכל בו"

איסור זה נאמר על בן ישראל שלא יתן לבן נכר לאכול מן הפסח. נפרש את המילים "בן נכר" – כפשוטם, שהכוונה לגוי, כפירוש הראשון של יונתן בן עוזיאל: "כל בר עממין" – (כל בן העמים), וכך הביא גם רש"י.

על האיסור להאכיל בן נכר מקרבן פסח כתב ספר החינוך (מצוה יג):

"מאחר שאנו עושים אותו [את קרבן הפסח] לאות ולזכרון שבאנו באותו הזמן לחסות תחת כנפי השכינה ונכנסנו בברית התורה והאמונה, אין ראוי שנאכיל ממנו למי שהוא הפך מזה".

ובמצוה שלאחריה (מצוה יד) כתב: "ראוי שלא יהנו בו רק אותם שהשלימו באמונה והם ישראלים גמורים".

על פי זה נבאר לילדים, שקרבן הפסח מורה על זכרון הניסים שנעשו לבני ישראל ועל בחירת ה' בנו, שבחר בנו וכתת אתנו ברית, לכן אין לשום אדם זר, שאינו מעם ישראל, לאכול ממנו.

האיסור להאכיל תושב ושכיר

נאמר בפסוק מה: "תושב ושכיר לא יאכל..."

תושב ושכיר הם גויים שגרים בארץ וקיבלו עליהם שלא לעבוד

עבודה זרה, ועל אף שהם טובים מבן נכר, הם אסורים בקרבן מפני "שעריין לא באו עמנו בברית שלם" (ספר החינוך מצוה יד).

האיסור להאכיל ערל

נאמר בפסוק מח: "...וְכָל עֶרְל לֹא יֵאָכֵל בּוֹ"

ערל הוא בן ישראל שלא נימול. הטעם שהוא נאסר באכילת הפסח, מפני שקרבן זה בא לזכר חירותנו ובואנו בברית נאמנה עם ה' יתברך (כדברי ספר החינוך המובאים לעיל). כיוון שערל לא נכנס בברית המילה שהיא הברית בין ה' לעמו ישראל שחתומה בבשרנו, על כן אין בריתו שלמה ולא יכול לאכול מן הקרבן.

אכילת קרבן פסח על ידי גויים שנכנסו בברית

עבד כנעני

נאמר בפסוק מד: "וְכָל עֶבֶד אִישׁ מִקְנַת פֶּסַח וּמִלְתָּה אִתּוֹ אִזּוֹ יֵאָכֵל בּוֹ" הפסוק מדבר בעבד כנעני שנימול לשם עבדות והתורה התירה לו לאכול קרבן פסח, אף על פי שאינו יהודי גמור, שכן הוא טפל לאדונו ונחשב כאילו גם הוא מצטרף לברית ה'.

נראה לילדים דרך מצוה זו את היחס הראוי אותו צריך האדון לתת לעבדיו הכנענים, כאילו הם בני משפחתו, שהרי התורה מצווה להאכילם מקרבן הפסח יחד עם בני משפחתו, זאת בניגוד לאדונים הכנעניים שהיו מעבידים בפרך את עבדיהם.

גר

נאמר בפסוק מח: "וְכִי יִגֹּר אִתְּךָ גֵר וְעָשָׂה פֶסַח לְה'..." הפסוק מדבר על גר צדק גמור שמותר לו לאכול מקרבן הפסח.

נדבר עם הילדים על מעלת הגר שעזב את ארצו, מולדתו ואף את דתו, מפני שחשקה נפשו להידבק בה, בתורתו ובעמו. מתוך כך נסביר שהוא אוכל את הקרבן, כי גם הוא שייך לברית שבין ה' לעמו בהיותו חלק מהעם, והרי הוא כבן ישראל לכל דבר.

ננצל פסוק זה לדבר על המצוה לאהוב את הגר, לכבד אותו ככל האפשר ולקרבו. במצוות קרבן פסח הדבר חשוב במיוחד, כיוון שהפסח נאכל בחגיגות במשפחה ובחבורה ולגר אין קרובים וידידים, לכן מצוה להזמין, לקרבו ולשמחו.

האיסורים באכילת קרבן הפסח

נאמר בפסוק מו: "בְּבֵית אֶחָד יֵאָכֵל לֹא תוֹצִיא מִן הַבַּיִת מִן הַבֶּשֶׂר חוּצָה וְעֵצִים לֹא תִשְׁבְּרוּ בוֹ"

התורה הוסיפה שני איסורים על הנאמר במצוות הפסח בפרק י"ב, איסור הוצאת הבשר מן הבית ואיסור שבירת עצם.

נביא לילדים שני טעמים שנאמרו באיסורים אלו:

הרמב"ם כתב (מורה נבוכים ג, מו):

"אבל הדינים המיוחדים בפסח, והם שנאכל צלי אש בלבד ובבית אחד ועצם לא תשברו בו, הם כולם מעמם פשוט... כך הצלי למהירות ואין שם שהות לעשות מטעמים ולתן תבשילין, והיתה המטרה לפעול בחיפזון ובמהירות, שמא יתאחר אחד ויפסיד היציאה בקהל עם."

כלומר הצליה מהירה מהבישול, ושליחת הבשר לבית אחר ושבירת העצמות מעכבת את האכילה.

בספר החינוך (מצוה טו), במצוה לאכול בבית אחד, מובא טעם נוסף:

"ומפני שנעשינו בני חורין וארונים, באה המצוה עליו שיהא נאכל במקום החבורה ולא נוציאהו לחוץ כדרך מלכי ארץ שכל המוכן להם נאכל בהיכלם ברוב עם..."

ובאיסור שבירת עצם כתב (מצוה טז):

"שאיך כבוד לבני מלכים ויועצי ארץ לגרוד העצמות ולשברם ככלבים, ועל בן בתחילת בואנו להיות סגולת כל העמים ממלכת כהנים וגוי קדוש, ובכל שנה ושנה באותו הזמן, ראוי לנו לעשות מעשים המראים בנו המעלה הגדולה שעלינו לה באותה שעה..."

נזכיר לילדים את ההבדל בין שני הפירושים, כפי שכתבנו למעלה (עמ' 24) בעניין אכילת בשר הפסח כצלי ולא מבושל. **הרמב"ם** מדגיש את עניין המהירות והחיפזון כדי לא לאחר את היציאה ברוב עם, ואילו **ספר החינוך** מדגיש את הצד של היותנו בני חורין ובני מלכים.

שבחם של ישראל שקיימו את דבר ה'

נאמר בפסוק נ: **וַיַּעֲשׂוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה וְאֶת אֶהֱרֹן בֶּן עֲשׂוֹ**

שוב נדבר על שבחם של ישראל, על אף שכבר דיברנו על כך בפסוק כ"ה, מפני שחשוב לחזק מידה זו אצלנו ואצל הילדים, להתרגל לעין טובה בכלל ולדבר בשבחם של ישראל בפרט.

כך נעשה גם בכל הזדמנות שנמצא בפסוקים שבח על ישראל, וכמו שכתב הרמח"ל **במסילת ישרים** (פרק יט): "וגדעון נאמר לו: 'לך בכחך זה' לפי שלמד סנגוריא על ישראל, כי אין הקב"ה אוהב אלא למי שאוהב את ישראל, וכל מה שאדם מגדיל אהבתו לישראל, גם הקב"ה מגדיל עליו".

במילה "וַיַּעֲשֶׂה" התכוונה התורה לציין שבח נוסף של עם ישראל – שנימולו, וכך כתב הנצי"ב: "עיקר מצוות עשיה דפרשה זו היא מצוות מילה שכולם מלו", ועל מילה זו נאמר בספר יהושע (ה, ה): "כִּי מַלִּים הָיוּ כָּל הָעָם הַיִּצְאָאִים", ופירש שם רד"ק: "בצאתם מלו כולם קודם שעשו הפסח".

וכך אמרו חכמינו ז"ל במדרש (שמות רבה יט, ה):

"מיד נתנו עצמן ומלו... והקב"ה עובר ונוטל כל אחד ואחד ונושקו ומברכו, שנאמר: 'ואעבר עליך ואראך מתבוססת בדמיך ואמר לך בדמיך חיי ואמר לך בדמיך חיי' – חיי בדם פסח, חיי בדם מילה".

וכתב שם העץ יוסף:

"שהיו שמחים אחר כך שוב בדם מילה כמו בדם פסח שהוא על הגאולה... ולזה חבבן ה' ונשק לבל אחד וברכו".

מצוה זו לא היתה קלה היתה לישראל, כפי שמבואר בדברי המהרז"ו על המדרש: "דבשלמא [מובן] מילה אית בה [יש בה] צער וסכנה", וממשיך שם המהרז"ו ומסביר, שזכות הפסח היתה כמו זכות המילה, שגם בקרבן פסח הסתכנו בכך שנתנו מדמו על המשקוף ולא חששו מכעסם של המצרים.

לאור דברים אלו נדבר בשבחם של ישראל שמסרו את נפשם למול עצמם גדולים כקטנים, למרות הצער והסכנה הכרוכים בכך, ואף עשו זאת בשמחה וברצון.

המסרים העולים מפרק יב

ציווי ה' למשה על קרבן הפסח במצרים:

1. מעלת אהרן - אהרן שמסר נפשו למען ישראל זכה גם ללמדם תורה.
2. מעלת ישראל - הם הקובעים מתי יהיה ראש חודש ומתי יחולו החגים.
3. גבורת ישראל וביטחונם בה' - ישראל לקחו את אלהי המצרים לשם קרבן פסח ללא מורא.
4. אהבת ישראל - אכילת קרבן פסח בחבורה באהבה ואחוה.
5. טעמי המצוות - מתי נכון לעסוק עם הילדים בטעמי במצוה.
6. הודיה לה' - אכילת המרור מעוררת את ישראל להודות לה' על גאולתם.
7. ביטחון בה' - אופן אכילת בני ישראל את קרבן הפסח מעיד על ביטחונם בגאולה.
8. מעלת קיום המצוות - בזכות קיום מצוות הפסח ה' פסח על בתי בני ישראל ולא היכם במכת בכורות.

מצוות חג המצות לדורות:

מצוות הפסח - מזכירות לדורות את הניסים הגדולים שעשה לנו ה' ביציאת מצרים, ומביאות לאהבת ה' ולקיום מצוותיו.

מצוות פסח מצרים:

1. שבחם של ישראל - שלא חיסרו דבר מכל מצוות משה ואהרן.
2. ליל שימורים - האוירה המיוחדת ששררה בקרב ישראל בלילה מיוחד זה.

מכת בכורות:

השגחת ה' - כניעתו המוחלטת של פרעה וכל המצרים אתו.

ההכנות לקראת היציאה:

1. מהירות היציאה - חסד ה' עם ישראל שהוציאם במהירות עד כדי כך שלא הספיק בצקם להחמיץ.
2. מעלת ישראל - בני ישראל חיבבו את מצוות המצה ונהגו בה כבוד.
3. ה' מקיים הבטחתו - ה' נותן את חן העם בעיני המצרים בזמן ששואלים את כליהם.

יציאת מצרים:

1. גודל הנס - א. עם שלם יצא מארץ שהיתה סגורה ומסוגרת בחומות ומגדלים.
ב. ביציאת מצרים מתגלה שה' בחר בנו מכל העמים להיות לו לעם.
2. שבחם של ישראל - יצאו בלי צידה מתוך ביטחון בה' שידאג להם במדבר.
3. אהבת ה' לישראל - ה' מצפה במשך שנים רבות מתי יוכל להושיע את ישראל ולקחתם לו לעם.

הלכות הפסח:

1. שבחם של ישראל - בני ישראל קיימו את מצוות הפסח בשלמות.
2. מסירות נפש על המצוות - ישראל קיימו מצוות מילה גדולים כקטנים בשמחה וברצון למרות הצער והסכנה שבדבר.

פרק יג

בפרקנו נושא עיקרי אחד:

זכירת יציאת מצרים בכל הדורות ובארץ ישראל

זכירת יציאת מצרים בכל הדורות ובארץ ישראל

(פסוקים א-טז)

בפרקנו ישנן שתי פרשיות: פרשת **קדש לי כל בכור** (פסוקים א-י) ופרשת **והיה כי יביאך** (פסוקים יא-טז). בפרשיות אלו נאמרו עניינם רבים הקשורים ליציאת מצרים ולזכרונה במשך הדורות:

פרשת "קדש לי"

- א. קידוש בכורות האדם והבהמה
- ב. זכירת יציאת מצרים
- ג. איסור אכילת חמץ
- ד. ציווי אכילת מצה שבעת ימים
- ה. איסור שלא יראה חמץ
- ו. מצוות סיפור יציאת מצרים לבנים
- ז. מצוות תפילין

פרשת "והיה כי יביאך"

- א. קידוש בכורות האדם והבהמה
- ב. פדיון בכור אדם ופטר חמור
- ג. מצוות תפילין

נלמד עם הילדים, ששתי פרשיות אלו כתובות בתפילין לצד פרשת "שמע" ופרשת "והיה אם שמוע".

ניתן לערוך השוואה בין שתי הפרשיות הכתובות בפרק זה, ולמצוא את הדברים המשותפים שבשתיהן וכן את ההבדלים.

יציאת מצרים – יסוד האמונה

התורה מצווה אותנו בפרק י"ג מספר מצוות שיזכירו לנו את יציאת מצרים במשך הדורות, ובמיוחד בחיינו בארץ ישראל. נדבר עם הילדים על המצוות הרבות שציוותה התורה כדי לזכור את יציאת מצרים, מפני שיציאת מצרים היא היסוד לכל האמונה, וכמו שכתב המהר"ל (גבורות ה' פרק ג):

"ועינין זה ראינו, ששמה התורה יציאת מצרים יסוד היסודות ושורש הכל, ומצוות הרבה באו בשביל היציאה, שעל ידם יהיה לעינינו יסוד הזה ומאצלנו כל ימומ... שכל זה מורה כי יציאת מצרים בעצמו... הוא יסוד האמונה שעליו נבנה הכל".

יציאת מצרים היא יסוד האמונה שעליו נבנה הכל. היא מראה את גדולתו וגבורתו של ה', את ממשלתו בשמים ובארץ, בחירתו בעם ישראל, אהבתו אליהם וגודל חסדיו עמהם בהוציאם מעבדות לחירות.

חשיבות זכירת יציאת מצרים

נדגיש לילדים, שחשיבותה של יציאת מצרים ניכרת בכך שהתורה ציוותה לזכרה תמיד, כפי שנאמר בפסוק ג': "זְכוֹר אֶת הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר יָצִאתָ מִמִּצְרַיִם", וכתב רש"י: "למד שמזכירין יציאת מצרים בכל יום". מצוה נוספת שנוהגת בכל יום ויום היא מצוות התפילין, שנאמרה בפסוק ט': "וְהָיָה לָךְ לְאוֹת עַל יָדְךָ...". וגם היא קשורה לזכרון יציאת מצרים. בזכות הנחת התפילין על היד כנגד הלב ועל הראש כנגד המוח, נזכור בכל יום את ידו החזקה של ה', "...בְּיַד פְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָה אֶתְכֶם". גם מצוות הפסח נוהגת בכל הדורות, כמו שנאמר בפסוק י': "וְשִׁמְרָתָ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָה מִיָּמִים יְמִימָה" – וכפי שכתב רש"י: "משנה לשנה". אמנם מצוה זו היא פעם בשנה, אך במשך שבעה ימים מתחזקים ביסודות האמונה על ידי קיום המצוות הקשורות לחג הפסח. מצוות קידוש הבכורות נוהגת לדורות, אך איננה מצוה הנוהגת בכל

זכירת יציאת מצרים בכל הדורות ובארץ ישראלמסרים העולים מפרק יב

יום. מטרתה היא להזכיר את יציאת מצרים ואת הצלת בכורי ישראל. מצוה נוספת המזכירה את יציאת מצרים ואת הצלת בכורי ישראל היא פדיון פטר חמור, ודווקא פטר חמור ולא פטר בהמה טמאה אחרת. נאמר לילדים שזהו חוק וגזרת ה', ובכך נרגילים כי תורת ה' נעלית מהבנת האדם.

זכירת יציאת מצרים בארץ ישראל

נראה לילדים שהתורה מציינת פעמיים בפרקנו את קיום המצוות הללו בארץ ישראל: "וְהָיָה כִּי יבִיאֲךָ ה' אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי וְהַחִתִּי וְהָאֱמֹרִי..." (פסוק ה), "וְהָיָה כִּי יבִיאֲךָ ה' אֶל אֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי בְּאֶשֶׁר נִשְׁבַּע לְךָ..." (פסוק יא). נעלה את השאלה: מדוע התורה תולה את קיום המצוות הללו בארץ ישראל?

נציין שתי סיבות:

א. לחזק את זיכרון יציאת מצרים אצל הדור הנכנס לארץ, כיוון שלא ראה את יציאת מצרים.

ב. שעם ישראל לא ישכח את הניסים שנעשו לו ביציאתו ממצרים בזמן שהוא יושב בארץ ישראל בנחת ובשלוה. וכך כתב **אור החיים**: "לומר שלא ישכח מצוות ה' כי ירחיב ה' גבולו וישמן ויבעט".

זכרון יציאת מצרים מביא לעבודת ה'

נעסוק עם הילדים בשאלה: למה מעוררת זכירת יציאת מצרים? נביא את דברי **הרמב"ן** (פסוק ט), שכתב:

"למען תהיה תורת ה' בפיך – ופירוש שתכתוב על ירך ועל בין עיניך יציאת מצרים, ותזכיר אותה תמיד למען שתהיה תורת ה' בפיך לשמור מצוותיו ותורותיו, כי הוא אדוניך הפודך מבית עבדים".

המסרים העולים מפרק זכירת יציאת מצרים בכל הדורות ובארץ ישראל

כלומר, על ידי מצוה זו נדע ונזכור שה' הוא אלקינו ומלכנו, שהרי פדה אותנו מעבדות לחרות, ומתוך כך נבוא לקיים את כל מצוותיו.

מצוות לימוד הבנים

נדגיש לילדים את חשיבות סיפור יציאת מצרים לבנים, דבר שאנו רואים שהתורה חוזרת עליו מספר פעמים: בתחילת הפרשה "וּלְמַעַן תִּסְפֹּר בְּאָזְנֵי בְנֶךָ וּבֶן בְּנֶךָ... וַיְדַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה' (שמות י, ב), ובפרקנו בפסוק ח': "וְהִגַּדְתָּ לְבְנֶךָ בַּיּוֹם הַהוּא...", ובפסוק י"ד: "וְהָיָה כִּי יִשְׁאַלְךָ בְּנֶךָ... וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּחֹזֶק יָד הוֹצִיאָנוּ ה' מֵמִצְרַיִם...".

נציין כי התורה חוזרת בפרקנו על ההגדה לבן, מפני שבסיפור יציאת מצרים תלויים יסודות האמונה שרצתה התורה שנחנך בהם את הילדים.

חשיבות נוספת יש בסיפור יציאת מצרים של האב לבנו – כדי שזיכרון יציאת מצרים ימשיך ויעבור מאב לבן ומדור לדור, ולא ישכח, וכמו שכתב האברבנאל:

"ובזה תמשך ותתפשט הקבלה מדור לדור ולא תשכח גאולת מצרים מפּי זרעם עד עולם...".

המסרים העולים מפרק יג

זכירת יציאת מצרים בכל הדורות ובארץ ישראל:

1. יציאת מצרים - מצוה לזכרה תמיד, ובכך להיזכר בגדולתו של ה', בממשלתו בשמים ובארץ, בבחירתו בעם ישראל ובאהבתו אותם.
2. פדיון פטר חמור - גזירת ה' היא שפודים דווקא חמור. תורת ה' נעלית מהבנת האדם.
3. והגדת לבנך - מעלת סיפור יציאת מצרים, שלא תשכח גאולת מצרים לדורי דורות.

סיכום פרשת בא

בפרשת בא מגיע לשיאו התהליך שהחל בפרשת שמות. לאחר ירידת השבטים למצרים, התרבות בני ישראל, השעבוד האכזרי, והפקידה האלקית עם הופעת משה ואהרן, באה הדרישה האלקית "שְׁלַח אֶת עַמִּי!" **בפרשת וארא** מתחיל תהליך של אותות ומופתים בארץ מצרים, בו מתגלה הדין והשלטון האלקי בשמים ובארץ. מצרים מזדעזעים מגילוי זה וישראל הולכים ומתעלים.

בפרשת בא המכות נעשות קשות יותר ושיאן הוא מכת בכורות המגלה את השלטון האלקי בנשמות בני האדם. פרעה ומצרים כנענים לפני מלך מלכי המלכים, כשפרעה מכריז: "...קוּמוּ יֵצְאוּ מִתּוֹךְ עַמִּי... עֲבְדוּ אֶת ה'... וּבִרְכָתֶם גַּם אֶתִּי". הרגע המרגש שכל הבריאה מחכה לו כבר דורות מגיע: בני ישראל יוצאים ממצרים, מעבדות לחירות ומשעבוד לגאולה!

בפרשה זו נפגשנו לראשונה עם מצוות. החל מקידוש החודש, דרך מצוות הקשורות לקרבן פסח, חמץ ומצה, קדושת הבכורות וכו', כשמטרת כולן להנציח לדורות את אותם מאורעות נפלאים שעברנו והם חיים בקרבנו עד היום.

נר תמיד
לעילוי נשמת
אבינו וסבנו

ר' חיים אהרן ז"ל
ב"ר ישראל יצחק ז"ל
ברלינר

דורש ציון
מראשי תנועת 'המזרחי' בבלגיה

נלב"ע
ט"ו כסלו תשנ"ט